

231152

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Hung. h.

3344. ^h

16. füzet.

TÖRTÉNELMI KÖNYVTÁR

I. Rákóczy Ferenczné

Zrinyi Ilona

IRTA

GHILL MÓZES

34 KÉPPEL

Budapest,
FRANKLIN-TÁRSULAT.

Ára 40 kr.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I. RÁKÓCZY FERENCZNÉ, ZRINYI ILONA.

IRTA

GAAL MÓZES.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1899.

I. RÁKÓCZY FERENCZNE

ÉRTEKELÉS

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

231152

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növedéknapló
1899. év 1107. sz.

BEVEZETÉS.

A magyar történelemnek vannak női alakjai, kikről megemlékezni éppen úgy kötelessége a történetíróknak, mint az egyes korok férfi-szereplőiről, mert ki tagadhatná, hogy a nők minden időben nagy hatással voltak a szereplő férfiakra? Az a szűk kör, melyet a női hivatás betölt, a férfi törekvésének, lelkesedésének, tetteire buzdulásának a forrása, s gyakran abból tudjuk megítélni egyik-másik nagy emberünk tetteit, hogy minő anyja, minő hitvese volt.

A nagy események szinpada távol áll a családi körtől, de minden szál, mely a nagy eseményeket összeköti, vissza nyulik a családi körbe, s mióta a levéltárak megnyíltak a történetírók előtt, világosabban belepillanthat az események kohójába, holott a terv megfogamzik, szándékká izmosul és tette válik. Ebben a világ elől elrejtett szellemi munkában nagy része van a nőnek.

Avagy nem érezzük-e magunk is, hogy a szülőktől örökölt hajlamok, a gyermekkorban látott és tapasztalt dolgok, az eszmék, melyek

zsenge korunkban hatoltak reánk, később is lelkesíteni fognak, s bár módosulva, de egészen meg nem változva végig kísérik minket földi pályánkon?

A csekély körre szorítkozó nő, midőn hivatását, az anyai tisztet teljesíti, nem lehet hatással nemzete sorsának alakulására, ámde az a néhány kiváló szellemű, nemes erkölcsű, férfias akaratú nő, kiknek a nevével nemzetségünk történetében találkozunk, lelket gyönyörködtető példányképei a jó hitvesnek és a jó magyar nőknek.

Ilyen szempontból akarjuk elmondani I. Rákóczy Ferencz, majdan Thököli Imre hitvesének, Zrinyi Ilonának az élete történetét.

I. FEJEZET.

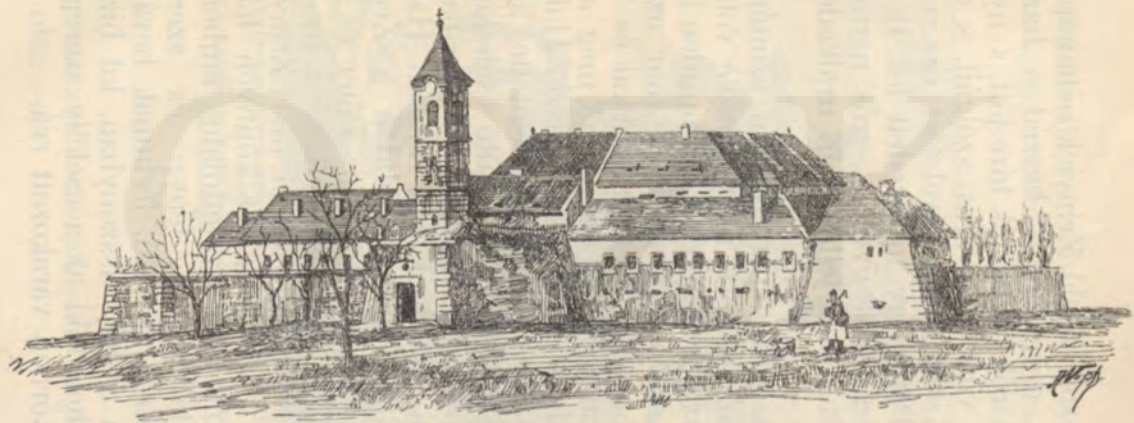
Zrinyi Iona szülei.

Atyja Zrinyi Péter volt, anyja Frangepán Katalin. Minden két név ismerős a magyar történelemben. Zrinyi Péter testvéröccse volt Zrinyi Miklósnak, a költőnek és hadvezérnek, másodunokája a szigetvári kapitánynak. Olyan család ivadéka, melynek századokon át kiváló szerep jutott a török hódoltság korában, s mintegy védő-bástyája volt délen a hazának a török ellenében. A Dráva-Mura köze, Horvátország vallotta leghatalmasabb főúrnak, s a zserini grófok nem is mulasztottak el semmi féle alkalmat, hogy megháborgassák a törököt. Harczot láttak gyermekkorukban, atyjuk vitézsége volt a követendő példa, mely korán irányt szabott életük minden törekvésének. A gyermek harczai dicsőségről álmodozott, és zsenge szívébe apja csepegtette belé a törökgyűlölséget, melyet később sem írthatott ki abból semmi, sőt a tapasztalatok azt a gyűlölséget még nagyobbá és tette készségesebbé érelték.

A csáktornyai várban, a Zrinyi uradalom e székhelyén; a zágrábi palotában, hol a hor-

Zrinyi Hona.

A esáktornyai vár.

vát bán tisztét viselő Zrinyiek néhanap tartózkodtak, a mindennapi beszéd a haza állapota volt, török portyázók hire jött, s nyomban reá az úr vitte fegyveres szolgálait, s egy-egy fényes győzelem emlékével tért vissza.

Zrinyi Péter így növekedett fel. Becsvágy, szenvedélyes török gyűlölet, erős nemzeti érzés maradtak meg jellemében uralkodó vonásokul.

Az anya, Frangepán Katalin, szintén olyan családból származott, mely büszke volt múltjára. A horvát származású, de minden ízükben magyarul érező Frangepánok már az Árpádok korában kiváltak hatalmukkal és vitézségükkel. Frangepán Bertalan ölte meg a dürnkruti csatában, midőn Kún László Habsburgi Rudolfot cseh Ottokár ellen segítette, a Habsburgi Rudolf ellen pártot ütő cseh királyt, s utódait a magyar zászlós urak sorában találjuk. Horvátországnak egy időben Habsburg házból voltak királyai. Midőn a Zrinyi és Frangepán család sarjadékai: Péter és Katalin egybekeltek, később bekövetkező nagy eseményeknek magva hintetett el, mert Zrinyi Péter indulatos, tette buzgó, s könnyen hajló természetű volt, mint az indulatos emberek általában, Katalin pedig fényre és szereplésre áhítozott. Erős akaratú, férfiúnak beváló lélek volt ebben a szép asszonyban, kit bizonyára nem elégíthetett ki az a csekély szerep, mely a családi körben várakozott reá.

Későbbi tragikus sorsának, s a Zrinyi Péter bukásának, gyermekeik nyomorúságának leg-

VERA EFFIGIES ILLUSTRISSIMAE & EXCELLENTISSIMI DOMINI COMITIS PETRI ZRINYI
MAGNI TURCARUM VICTORIS &

Wahre Contrafactur des Hoch- und Wohlgebornen Herrn Herrn Grafen Peter von Zriny,
Eines Heldenmütigen Durchsiegens &

J. Neuberger fecit.

Zrinyi Péter.

főképpen az anya mértéktelen nagyravágása volt az oka.

Ilyen szülei voltak Zrinyi Ilonának.

Élete története majdan tanuságot fog arról tenni, hogy a szülők tulajdonságai minő alakban öröklődtek át reá, mert hogy módosultak, s hogy a mi hiba volt az anyában és apában, az éltető, magasztos erénynyé változott a leányban, azt később látni fogjuk.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

II. FEJEZET.

Gyermekévei. Hajadoni serdülése. Eljegyzése.

Zrinyi Ilona 1643-ban született. Atyjának horvátországi birtokán, s főleg a csáktornyai várban növekedett fel.

A XVII. században még a legelőkelőbb magyar főurak sem fordítottak nagyobb gondot leánygyermekük nevelésére. A nagyszony mellett egy-egy úgy nevezett «öregasszonyt» tartottak, a kinek az volt a tiszte, hogy a «kisasszonykák»-ra ügyeljen; míg kicsikék: öltöztesse, játszdójék velök, tanítsa meg őket imádkozni, szoktassa illedelemhez. Bizony gyakran az «öregasszony» pótolta az édes anyát is.

A várkastélyokban meglehetősen egyhangúan teltek az évek. Az urak lármás mulatozása alig hatolt el a gyermek szobáig, s legfeljebb a kastély-kert százados fái látták, miként nő a «kisasszony», az édes anya szeme vigyázta, hogy szívében a vallásosság magva van-e elhintve, s nem ébred benne korán vágy a hiú földi dolgok iránt?

A mikor tiz éves lett, az udvari káplánnak, vagy az íródeáknak a keze alá került, s része-

sült annyi oktatásban, a mi éppen elég volt arra, hogy tudatlannak ne lássák. Zrinyi Ilona élénk és tanulékony gyermek volt, s nyilván okos ember oktatta őt, mert mint későbbi leveleiből kitűnik, nemcsak okossága, hanem tanultsága is volt. Finom lelke hajlott a szép művészetek felé; az ő erében is az a vér csörgedezett, mely nagybátyjában, a költő Zrinyi Miklósban.

Midőn Zrinyi Miklós nagy költői műve, a «Szigeti veszedelem» megjelent, Ilona csak nyolcz esztendő leányka volt; mire fölserdült, volt módja reá, hogy híres nagybátyja műveivel megismerkedjék, s a leány szívében az igazi magyar hős eszményképe nemcsak a zordon vitéz volt, ki az ellent porba sújtja, hanem az is, a ki szelleme erejével, tudásával emelkedik ki a tömegeből.

Ó de ennél még fontosabb az, hogy a vallásosság, az *igazi* vallásosság lőn lelkének erősségévé. A későbbi keserű csalódások, megpróbáltatások közepett hányszor folyomódott ehhez az oltalomhoz, s hányszor pótolta ez a tudás vigasztalását!

Nem csak szellemileg, hanem testileg is gyönyörűen fejlődött. A sors ingyen való nagy ajándékának tekintette ezt, s mert erős volt az erkölcsi alapja, mindvégig tiszta maradt a lelki-világa, a szépség még inkább hozzá járult ahhoz, hogy messze földön híre kerekedjék a Zrinyi Péter szép hajadon leányának.

Magyar női viselet a XVII. század végén.

A büszke anya nagy terveket forgatott elméjében, ha Ilonára nézett s látta ragyogó szépségét. Álmodott házasságról, mely a Zrinyi család hatalmát még inkább emelni fogja.

Az előkelő magyar családoknál a múlt századokban a házasságot a szülők tervezték, s a leánygyermekeknek ritkán volt abba elhatározó beleszólásuk. A szülők okos körültekintése pótolta a szerelmet, mely atyáink és anyáink vélekedése szerint úgy megjön majd a családi életben. Minden házasság tervezésnél tekintetbe vették a familia érdekeit. Nem volt közömbös dolog a hozomány, a reménybeli örökség, a vagyongyarapítás.

Főuraink a XVII. és XVIII. században gyakran vettek feleségül özvegyasszonyokat, kiknek kettős hozományuk volt, az is, melyet apai-anyai ágon, s az is, melyet férjük után örököltek.

A kor nem igen jött számításba, s így gyakran előfordult, hogy a feleség sokkal idősebb volt, mint a férj. A harczyi élet hamar megviselte a férfiakat, s időnap előtt hozzá öregedtek a feleségeikhez.

Zrinyi Péter és felesége Ilona számára Magyarország leggazdagabb családjából szemeltek ki férjet: a Rákóczy családból. A szerencsétlen végre jutott II. Rákóczy György erdélyi fejedelemnek a fia, I. Rákóczy Ferencz, volt a kiszemelt vő. Dús gazdag család volt a Rákóczy család. A jól gazdálkodó és szerezni

tudó I. Rákóczy György erdélyi fejedelem házassággal és a maga vagyonszerző rátermettségével nagy anyagi és erkölcsi hatalmat biztosított a családjának. Természetes dolog tehát, hogy a Zrinyi család rokonsága a Rákóczy családhoz igen kívánatos dolognak tetszett.

Zrinyi Miklós, a költő.

Minderről a számításról sejtelve is alig lehetett Ilonának, az ilyen szándékot nem szokták a hajadon leányoknak tudtúl adni.

A trencsényi hévizeknek már abban az időben is nagy hite volt, oda gyűltek a tehetősebb urak más vármegyéből is, hogy gyó-

gyulást keressenek, no meg azért is, hogy egymással találkozzanak. Itt találkozott először Zrinyi Ilona jövendő férjével, a ki özvegy anyját, Báthori Zsófiát, minthogy a nagy-asszony gyakortébb betegeskedett, a fürdőbe elkísérte.

A találkozás korántsem volt esetleges, sőt jó előre megállapított a szülők részéről. A cél pedig az vala, hogy a *gyermek* találkozzanak.

Báthori Zsófiának, a buzgó katolikus nőnek, sem lehetett semmi ellenvetése Zrinyi Ilona ellen, mert tekintélyes család sarjadéka volt és szintén katolikus. A nagyasszony mind kettőre igen sokat adott, mert hova-tovább elmérgesedett az ő vallásos buzgósága.

Az ifjú ekkor — 1665-ben — csak húsz esztendő volt, Ilona két évvel idősebb. A ritka szépségű Ilona lánggra lobbantotta az ifjú szívét, s mert hogy a szülők kivánták a frigyét — az eljegyzés csakhamar megtörtént.

Volt-e Ilona szívének sok köze ehhez, vagy nem, arról nem sokat tudunk, de ha a házas-ság szelid békességét tekintjük, megbánnia Ilonának sohasem volt oka.

Rákóczy Ferencz megbecsülte, igaz szive szerint szerette mindvégig az ő szép, hűséges, jó hitvesét. Élete ekkor más mederbe térült, s hogy miként változott a boldogság később szenvedések szomorú lánczolatává, arról részletesebben meg fogunk emlékezni.

III. FEJEZET.

Zrinyi Ilona házassága. A kor jellemzése.

Hire kerekedett az egész országban, hogy Rákóczy Ferencz uram, Erdély országának választott fejedelme, mátkagyűrűt váltott Zrinyi Péter leányával, Ilonával. Előre sejthető nagy események csirája rejlett ebben az eljegyzésben, s hogy minő szempontból vizsgálták azok, a kik a közállapotokat ismerték, azt majd szóvá fogjuk tenni.

Mert tudni való dolog, hogy az eljegyzést megelőző év, 1664, Magyarország történetében igen fontos vala. A szent-gothárdi győzelem után, melyet a török had felett aratott a császári-generális, Montecuccoli, megkötötte a vasvári békét a diadalmas hadvezér; ez a békekötés nagyon sértette a nemzetet. Ha a török lett volna győztes, nem köthetett volna előnyösebb békét. S ugyanebben az évben halt meg Zrinyi Miklós, a Zrinyi Péter bátyja. A Zrinyi családdal együtt egész Magyarország megsiratta ezt a nagy embert, a ki egy otromba vadkan csattogó agyaráitól holtra marva, váratlanul halt meg férfi erejének teljében.

Mindakét esemény közéről érdekelte Zrinyi

Pétert és családját. A vasvári béke arczába kergette a magyar főúrnak a vért, mert a törökgyűlölő Zrinyinek jobban fájt az, mint bárki másnak; a dicső hazafi halála testvéri szivét sebezte meg.

A közállapotok Magyarországon egyébiránt is nyomorúságosak voltak. A bécsi kormány régi törekvése, hogy Magyarországot a birodalomba beleolvassza, és régi alkotmányát eltörölje, hova-tovább kiéleződött. Csaknem naponta tapasztalhatták a magyar főurak, hogy szavuknak kevés súlya van, hogy az országgyűlések szó-vesztegető formaságok, s mióta a nemesség a hadakozásban csak néha vesz részt, a Magyarországbán elhelyezett német zsoldosok szára szörnyen megnőtt, s a császári generálisok nagyobb hatalommal rendelkeznek, mint a legnagyobb birtokú magyar főurak.

Ehhez járult még az is, hogy a vallás miatt nagyon elmérgesedett a belső harcz. Megvolt ugyan a bécsi, a nikolsburgi, a linczi béke, megvolt papiron, s ékes latin nyelven hirdette, hogy a protestáns vallásúak szabadon gyakorolhatják vallásukat, de a valóságban nem volt szabadság. A magyar katolikus főpapok, a hol csak tehették, szóval, sőt erőszakkal is kényszerítették a protestáns hiveket és papokat, hogy térjenek át a katolikus vallásra.

Hangzott a sok panasz az ország minden részéből. A török hódoltság alatt levő terüle-

ten nyögték a várakban basáskodó törökök önkényét, az ország többi része nyögött a

A szentgotthardi csata.

zsoldos katonák garázdálkodása miatt; s még azt sem tehetné bátorságosan, hogy az Isten-

hez felfohászkodják, mert papját elfogták, templomát elfoglalták.

Ilyenek voltak a viszonyok abban az évben, mikor Zrinyi Ilona az esküvőjét tartotta I. Rákóczy Ferenczcel.

Mindezt tudnunk kell, hogy belepillanthasunk ez epedve várt házasság politikai hátterébe, mert volt politikai háttere is.

A sárosmegyei Zboró vagy Makovicza várában tartották a fényes főúri menyegzőt 1666 márczius hónapjában. Országgra szóló volt, mert a Zrinyi és Rákóczy család frigye azt jelentette, hogy Magyarország és Erdély színe-java ott lesz, s találkoznak azok is, a kik a két ország határán lakván, egész életükben nem látják egymást.

Nemcsak a felvidék urai, de még lengyel és erdélyi urak is ott voltak a makoviczai menyegzőn. Az esztergomi primást hívták meg, hogy az ifjú párt összeadja; ott volt az egri, a nagyváradi püspök; az erdélyi fejedelem elküldötte a maga személyének képviselőül Teleki Mihály kancellárt, Bethlen Miklóst, a világlátott ifjú nemes urat; s a menyasszonyt hozó fényes lovas csapat, a mig Horvátországból Bártfára érkezett, mindenütt feltűnést keltett.

A bártfai polgárok házaikat feldiszítették, s elejébe mentek a menyasszonynak, olyan tisztességgel fogadták, mintha fejedelmi személy lett volna. És eljöve Zboró várából ékes

Rákóczy vár romjai Makoviezán.

köntösben, gyémántbogláros kucsmával a fején, aranynyal himzett bársony dolmányban a vőlegény; válogatott lovaskatonák, nemes vitézek kísérték nagy tisztesség okából. Aranyos hintót hozott, hogy azzal vigye új otthonába a menyasszonyt, hat pompás almásszürke ló volt a hintóba fogva, még a hám is ezüsttel kivert vörös bársony volt.

Az örömapa, Zrinyi Péter, elejébe ment vejének, s a bártfai mezőn találkozott a főuri lakodalmasok menete. Vajmi nagy és ritka látványosság lehetett ez a környéken lakóknak. Már hónapok óta készültek reá, s a bártfai ötvös dolgozott serényen a serlegen, melylyel Bártfa városának polgársága kedveskedett a szép menyasszonynak.

Most már a két kíséretből egy lőn, míg feljutottak a makoviczai várba. Aranyos hintóban Ilona és huga Veronika Auróra, lóháton az urak, főpapok. A hintó előtt a horvát díszcsapat, a hintó két oldalán két magyar főúrnak a fia, a hintó után a vőlegény és örömapa, s hosszú sorban utánuk a meghívott vendégek, végül a vőlegény díszcsapata, az ónodi lovasok.

Vidám lakodalmi menet volt ez, trombita harsogott, sip és tárogató vidám nótát zengett. Az út megtelt kíváncsi nézővel, s a mit láttak, arról életük fogytaig volt mit beszélniök.

Egyszer csak megállott egy szép mezőn a

lakodalmas menet. Ünnepi játékra készülődtek, versenyfutást rendeztek a menyasszony mulattatására. Első díjul koszorút tűztek ki, melyet a győztes majd a menyasszonynak ad. A vőlegény lova futott be elsőnek, ő nyerte el a koszorút, és ragyogó arczczal nyújtotta át Ilonának.

Aztán fölkerekedtek és Makovicza várába robogtak fel. Soha ennyi fényes urat nem látott az a vár. A kis kápolna tizedrészét sem tudta a vendégeknek befogadni, holott Szelepcsényi, az esztergomi érsek összeadá a mátkapárt.

A makoviczai főuri menyegzőnek az nap nem volt vége, sem másnap; vidám muzsika szólt, tánczra perdült, nemcsak a fiatalja, de a vénje is; majd meg félrehúzódtak az urak, s a vidám zajban komoly beszéd is szövődött, komoly beszéd a hazának inséges állapotáról. Zrinyi Péter tüzes szóval, magabizó önérzettel mondá, hogy egynémely nap mulva lesz módja minden igaz magyarnak abban, hogy megtegye a magáét.

Régen vajúdó terv közeledett a megvalósulás felé, s ebben a tervben vejének is részt juttatott az örömapa.

A sárospataki vár és Lorántffy Zsuzsánna.

IV. FEJEZET.

Az első sorscsapás.

Báthori Zsófia Munkács várába fogadta menyét. A rideg, vakbuzgó nagyasszony szíve sohasem nyílt ki Ilona előtt; az udvariasságnál és megszokottságnál tovább nem jutottak soha, s hogy később a két női lélek meghasonlott egymással, azon csodálkozni nem lehet. Ilona vallásos lelkű, nagyon okos, és a nagyasszonyhoz képest nagyon fiatal volt; Báthori Zsófia hiúnak és felületesnek tartotta menyét, mert nem lelte örömét azokban a vallásos fejtegetésekben, melyeket az udvari jezsuita káplán tartott;

annál pedig őszintébb volt, semhogy szinlelni tudjon.

Az ifjú férj csakhamar észrevette, hogy felesége és anyja sokáig nem maradhatnak egy fedél alatt, azért állandó lakásul a sárospataki szép várat választotta, melyet néhai való nagyanya Lorántffi Zsuzsanna, valóságos paradicsommá változtatott.

Itt éldegélt a fiatal pár.

Rákóczy Ferencz nem tartozott a kiváló férfiak közé. Az örökségeül jutott név, czim és gazdagság sok ezer embernek fölébe emelte, de egyéni kiválóságáról nem jegyezhetett fel sokat a történelem. Mindazonáltal jó és egyenes lelkű, gyöngéd és figyelmes férj volt, a ki mindenben kedvében járt Ilonának. Elhalmozta ajándékokkal, a Rákóczy család roppant értékű ezüst-arany drágaságait átadta neki s körülvette olyan pompával, a minő kevés asszonynak jutott abban az időben Magyarországon.

Báthori Zsófia buzgó katolikus lévén gyűlölte a protestánsokat, már ezért is vonzódott Bécshez, s aggódva gondolt arra, hogy Ilona, mint Zrinyi leány, az ő fiát is közelebb hozza a nyugtalankodó Zrinyi Péterhez és a többi elégedetlenhez. Pedig a nagyasszony gyakortébb oktatta fiát, hogy legyen okos és ne törődjék tulságosan sokat a közügyekkel, mert könnyen kárát vallhatja. Viszont Ilona örvendett, hogy férje melegen érdeklődik a haza

sorsa iránt, a Zrinyi-vér felbuzgott benne, valahányszor a török gyalázatát, a bécsi kormány szigorú elítélését hallotta.

Zrinyi Péter sietett vejét is belevonni abba a titkos szövetségbe, melynek élén az ország nádora: Wesselényi Ferencz állott, s melynek főbb emberei Zrinyi Péteren kívül Frangepán és Nádasdy voltak.

Mi volt a szövetség, vagy ha igaz nevén nevezzük a titkos összeesküvés célja?

Erővel is kényszeríteni, ha kell, a magyar királyt arra, hogy a nemzetnek alkotmányadta jogait a bécsi kormánynyal tiszteletben tartassa, hogy a vallásos üldözéseket megszüntesse, hogy a zsoldos katonák garázdálkodásainak Magyarországon véget vessen.

Tisztes és becsületes cél volt ez; a titkos szövetség a törvényes alapon állott, mert benne volt a II. Endre által kiadott «arany bullá»-ban, hogy a nemzetnek van joga rá, hogy a nem törvényesen uralkodónak akár fegyveresen is ellenálljon.

A nádor, az ország törvényeinek az őre, a mindent megfontoló és higgadt Wesselényi Ferencz is középük állott, kellett tehát elegendő okuknak lennie arra, hogy a főurak e vakmerő lépést megtegyék.

Csakhogy mi történt?

Wesselényi Ferencz meghalt, mielőtt az összeesküvés valamely irányban megkezdette volna működését, s a szenvedélyes Zrinyi

Péter nem volt alkalmas ember arra, hogy ilyen fontos és kényes vállalatnak az élén álljon. Nádasdy nagyravágyása, Frangepán Katalin hatása férjére Zrinyi Péterre, lassankint hamis ösvényre terelték az összeesküvőket.

Wesselényi Ferencz nádor.

A nemzeti ügy hova-tovább a személyes érdekeknek is tért adott, s az ide-oda kapkodás és tervszerűtlenség zátonyra juttatta őket.

Az összeesküvést, mielőtt valami lehetett volna belőle, fölfedezték, s a bécsi meg bécs-újhelyi börtön lett az önkényt jelentkező, s kegyelemre bizton számító Zrinyi Péternek,

Nádasdy és Frangepánnak a tanyája. A nádor özvegye, a hajdan országszerte híres szép Széchy Mária szintén bűnvallomást tett Pozsonyban, s átadta az összes titkos iratokat, a melyek birtokában voltak.

Zrinyi és Frangepán a siralomházban.

Rákóczy Ferenczet, Ilona férjét nagy nehezen megmentette anyja, Báthori Zsófia a jezsuiták hathatós segítségével. Óriási váltságdíjat, 400.000 forintot fizetett érte.

A három fogolynak idegen bíróság előtt kellett vallania, a «császárhoz» kellett könyörgő

leveleket irogatniok, s minden tiltakozásuk ellenére idegen földön, idegen bíróság mondotta ki fejükre a halálos ítéletet.

Zrinyi Pétert és Frangepánt Bécsujhelyt, Nádasdyt Bécsben fejezték le. Zrinyi Péter fiát, Boldizsárt, kivitték Bécsbe, hogy ott «egészségesebb» szellemben nevedjék, leányát

Zrinyi és Frangepán sírköve Bécsujhelyt.

pedig kolostorba zárták, hogy holmi rebellis főurhoz ne mehessen férjhez.

Zrinyi Ilona életének ez volt az első nagy szenvedése. Atyja a vérpadon, testvérei azoknak a kezében, a kik minden nemzeti érzést bűnnek tartottak. Anyja, a hiú és nagyravágyó nő megőrült, mert ime egyszerre vált özvegygyé, gyermektelen anyává, s leesett álmai, nagyralátó terveinek az egéből.

E családi tragédia mélyen lesujtotta Zrinyi

Ilonát. Félelem és gyűlölet viaskodtak a kebelében. Most volt szüksége arra az erős erkölcsi alapra, melyet az igazi vallásosság adhat csupán a szívnek.

A bécsi kormány kémlő szemekkel vétette körül Rákóczy Ferenczet, mióta «megbélyegzett» személylyé vált. Hajdanában nagyatyja, az erdélyi fejedelem, kellemetlenkedett a császárnak, midőn a vallásszabadságért, mint buzgó protestáns, kardot fogott, most ime, unokája akarta követni apja nyomdokait.

A sárospataki, makoviczai, borsii kastélyban csendes volt az élet, csendes és szomorú. A szigorú anyós nagyon érezte, mikor csak tehette, hogy fiát Zrinyi Péter rántotta a nyomorúságba, s ő mentette meg.

Zrinyi Ilonának el kellett rejtenie könnyeit, csak a mikor magamagára maradt, akkor buzgott fel szívéből a fájdalomnak forrása.

V. FEJEZET.

Az anya vigasztalódása.

Rákóczy Ferenczné 1672-ben leány-gyermeknek adott életet. Julianna névre keresztelték meg, s az anyai szív megtelt boldogsággal, mert a komor emlékek boruját el-eloszlatta a gyermek mosolya.

Négy évvel utóbb Rákóczy Ferencz apai öröme is megteljesedik, mert a Borsi kastélyban vidám keresztelőt ültek. A czifrán faragott bölcsőben fiú-gyermek szundikált, kinek a keresztségben apja neve adaték.

A Munkács várában vallási buzgósággal teljesen élő nagyasszony előbb a kis Ferkó születésének, nyomában reá fia halálának a híret vette. Az apa váratlanul halt meg, s az özvegy kis gyermeke bölcsője mellett ülve tünődött azon a nehéz, de szent kötelességen mely reá vár.

Ha kicsiny hitű, gyöngye nő lett volna, e kötelesség súlya alatt meggörnyed, s minduntalan reá szorul a rokonok segítségére, jó tanácsára avagy anyósa mellé húzódik, s remegve várja, hogy mit végeznek majd Bécsben az ő sorsa felett.

Az óriási uradalmakkal bíró Rákóczy örökösöknek gyámot a királynak kellett rendelnie. Ilona érzett magában annyi erőt, hogy e gyámságot a maga számára kérte, s gyermekei jogának megvédését nem bizta sem rokonra, sem idegenre.

Bármily ellenséges szemmel néztek is a király tanácsosai Zrinyi Péter leányára, Ilona kieszközölte, hogy Lipót király őt bizta meg a gyámsággal, s a szép, de erős lelkű özvegy átvette a Rákóczy-birtok igazgatását. Békés időben még csak megjárja, de akkor a felső vidék, Erdély forrongott. A békétlenkedő protestans nemések — kuruczoknak hívták ebben a korban — gyakortébb összetűztek a «labanczok»-kal, így csúfolták a katolikusokat, a kik a királyhoz hívek maradtak. Hol a kurucz, hol a labancz pusztította a Rákóczy birtokokat, s főleg nem kimélték a munkácsi uradalmat, mely a Báthori Zsófia birtoka volt.

Csak a kölcsönt adták vissza, mert a nagyasszony, ki ekkor a hirhedt Kiss páter kezében valóságos protestans-nyomorgató eszközzé vált, s a jezsuita atya tanácsa nélkül semmit sem tett, a nagyasszony szintén sanyargatta a protestans jobbágyokat.

Egy ideig különáll az özvegy, s gondolni sem akart arra, hogy gyermekeivel Munkácsra költözzék, mert előre látta, hogy békességben nem férnek meg egymással. Amde a helyzet kényszerítő szüksége: gyermekeinek bizton-

sága, a sok adósság, mely a Rákóczy birtokot terhelte, szükségessé tették, hogy Munkács várába költözzék.

Ha eddig nehéz gondokkal kellett is küzdenie, de meg volt lelkének a nyugalma, meg volt zavartalan öröme, látván leánykájá-

Nádasdy Ferencz országbíró.

nak és fiának szép fejlődését. Korlátlan úr volt Regéczen, Makoviczán, meg az uradalom bármely várkastélyában. Bezzeg más élet várt reá anyósa mellett!

A túlzásba vitt ájzatosság, mely az öreg asszonynak a jezsuita lelki vezérelte alatt

mindennapi kenyérré vált, nem bántotta volna őt, hiszen igazi vallásosság volt az ő szívében is, de a képmutatásnak, az aljas hizelgésnek, a mézes szavaknak rejtett fulánkjai vérig sértette. Báthori Zsófia azt is zokon vette tőle, hogy fiatal, hogy vannak az imádságnál egyéb lelki szórakozásai is; háttérbe szorította unokáinak anyját az udvari káplán, s a lengyel apácza mellett, a kik befolyásra tevén szert, ezt a maguk hasznára fordítani igyekeztek.

A míg lehetett, csak türte az ifjú özvegy ezt a megalázó helyzetet, ámde az apró tűszúrások mind gyakoriabbakká váltak, s a két álszenteskedő nem mulasztott el semmi alkalmat, hogy az anyós és a meny között a szakadást még inkább elősegítse, mert Ilona szálfka volt a szemükben. A nem tiszta szándékúak ellenségeiknek tartják a becsületes embert még akkor is, ha útjukba nem áll.

Tele súgták a nagyasszony fülét, s a mit a Rákóczy gyermekek anyjáról mondtak, az bizonyára nem volt épületes, mert Báthori Zsófia mind jobban gyanakodott menyére, s ritkán is találkoztak.

— El innen, el — tünődék magában Zrinyi Ilona, — nincs itt egy igaz szű sem, a mely engem megértene. Mérges itt a levegő, fekélyes kelevény támad tőle, s ezeknek az ártatlan gyermekeknek nem jó itt lenniök.

A nagyasszony szűrő tekintettel nézett me-

nyére, midőn tizenhárom hónapi ott lét után kijelentette, hogy Regécz várába költözik a gyermekeivel. Nem tartóztatta, csak bölcs oktatásokkal figyelmeztette arra a drága kincsre, mely a halandó emberre a másvilágon vár. Nyomatékosan mondá, hogy fia gyermekeinek a vallásos neveléséről ingyen se feledkezzék meg.

Élvégre minden simán folyt le, s az udvari

A munkácsi róna.

pap dörzsölgethette a kezét, mert újra szabad volt a tér s örökdő szemmel nem vigyázta senki, hogy titokban miket cselekszik. Hitelét a nagyasszonynál nem vesztette el, sőt tekintélye még növekedett. Rágalmazó levele eljutott az esztergomi érsek kezébe, s az öreg Szelepcsényi hitetlenül rázta a fejét, midőn Kiss páter leveléből azt olvasta ki, hogy a Rákóczy árvák gondviselését jobb kezekre

Magyar urasszony Zrinyi Ilona korában.

kellene bizni, mert az özvegy fejedelemmé világi dolgokkal többet foglalkozik, mint Istennel, s benne lévén a Zrinyi Péter vére, aligha nem hűségében is könnyen megtántorodik a felséges császár iránt.

Ilyen fajta irásokra már számított Ilona, mert ismerte, hogy minő lélek lakozik anyósa lelki pásztorában. Nem is késett, hogy bizalmas emberét elküldje a primáshoz. Nyílt lélekkel megizentette, hogy miért hagyta el gyermekeivel a Munkács várát, s kérte a főpap atyai szívét, hogy egynémely embernek a hiraására ne adjon sokat, mert a tekervényes útakon járók számosan vannak, legkivált pedig a Báthori Zsófia környezetében.

A primás inkább hitt Zrinyi Ilonának, annál is inkább mert a munkácsi nagyasszonyt régóta ismerte, s volt alkalma, hogy Zrinyi Ilona nemes szívét is kiismerje. Kiss páter árulkodása tehát nem változtathatott semmit azon a jóindulaton, melylyel Szelepcsényi viseltetett Rákóczi Ferencz özvegye iránt.

A makoviczai várban, vagy Regéczen, békeségben élt Zrinyi Ilona. Gyermekei felett örködött, s mind az a keserűség, a mi érte, könnyű felhöként eloszlott, ha két kedves gyermekére nézett, akik édes anyjukat kimondhatatlanul szerették, mintha ösztönszerűleg érezték volna, hogy mi vár később reájuk.

Thököli kuruczai.

VI. FEJEZET.

A daliás kuruczvezér.

A magyarországi elégedetlen főurak közül számosan Erdélybe menekültek a Vesselenyi-féle összeesküvés résztvevőinek szomorú sorsa után. Erdély akkor még független fejedelemség volt, s a fejedelmi széken Apafi Mihály ült. Apafi Mihály, mint nagyon békességszerető ember, világért sem akart beleelegyedni a protestánsok dolgába. Annál melegebben érdeklődött irántuk a fejedelem első embere, a nagyeszű és figyelmét mindenre kiterjesztő Teleki Mihály.

A kedélyek izgatottsága, a közállapotok miatt való elkeseredés nőttön-nőtt Magyarországon, s bizvást lehetett arra számítani, hogy ha rátermett, ügyes hadvezér veszi a kezébe az ügyet, egy újabb nemzeti fölkelés sikerülni fog, s a közállapotokon segít.

Teleki Miklósnak a szeme egy huszonkét éves ifjún akadt meg, a kinek apja szintén elmenekült Felső-Magyarországból, mert az összeesküvésben való részessége miatt biztonságban nem maradhatott ott, Késmárki Thököli Imre volt az ifjú. A természet megáldotta minden tehetséggel, a melyek nagy dolgok véghezviteléhez szükséges. Daliás, izmos, szép arcú ifjú volt, bálványa minden női szivnek, s bizony nem csoda, hogy Teleki Mihály menyecske leánya hamar megszerette. Ékes beszéde, kora érettsége, tanultsága az érett férfiak között is feltűnést keltett. Vitézi mérközésekben, vadászaton, kitűnt testi erejével, ügyességével és vakmerő bátorságával.

Ezt az ifjút szemelte ki Teleki Mihály a vezérségre, s hogy hozzá még közelébb álljon, eljegyezte a leányával, Teleki Flórával.

Mielőtt azonban a házasságból valami lett volna, a véletlen úgy akarta, hogy Thököli Imre találkozzék Zrinyi Ilonával.

Hol és miként találkoztak először: arról bizonyosat nem tudunk, a regéczi vagy más várban, avagy már előbb is érdeklődtek egymás iránt: ki tudna arról számot adni?

Mind a kettőnek nagy hire volt az országban. Zrinyi Ilonáról, a ritka szép és okos asszonyról úgy is beszéltek, mint Magyarország leggazdagabb özvegyasszonyáról, s abban az időben, mikor érdekből házasodni éppen nem tartozott a ritkaságok közé, voltak számo-

Apafi Mihály.

san, akik kívánatos álomnak tekintették volna, ha Zrinyi Ilona közelébe juthatnak, s kezét megnyerhetik.

Viszont Thököli Imréről elmondott a kósza hir minden szépet és jót, s már az maga is kedveltté tette őt minden igaz magyar nő

előtt, hogy a Bocskay, Bethlen, Rákóczy György szerepére vállalkozott, s a magyar fölkelő seregnek az élére áll. Beszél a hir tüneményes hadi szerencséről, vitézségről . . . Vajjon nem természetes-e, hogy a Zrinyi Péter gyermekének, ki ifjú korában hősookról és költőkről hallott lelkes történeteket, a kit a sors egy jó lelkű, de nagyon közepes tehetségű ember oldalához csatolta: most mintegy régen elfeledett álmó ébredt fel szívében a mult, buzogni kezdett ereiben a Zrinyi-vér, megrohanták szomorú emlékei is: apjának gyászos vége, testvérei . . .

Minden egybejátszott arra nézve, hogy Zrinyi Ilonára közönyös ne legyen Thököli Imre.

Ekkor történt, hogy Bécsből lejött látogatóba öcscse, Boldizsár. Császári ezredességig vitte fel, s németté változott szívében, léleiben. Annak a szellemnek, mely Bécsben a császári katonák között uralkodott, csak a leg-erősebb lelkűek tudtak ellentállani. Zrinyi Boldizsár nem tartozott az erős lelkűek közé.

Ilona fájó szívvvel tapasztalta, hogy miként vetköztették ki öcscsét egész valójából, miként apjának, nagybátyjának, őseinek ellentétévé.

Hányivetiségből vadászatni akart a kuruczokra, míg testvérnénjénél mulatott. Nem tartotta egyébnek a kuruczok fölkelését, mint vak lármának. Bottal kell őket megszalasztani, nem karddal — mondá a császári ezredes elbizakodottságával.

Egy kicsit erősen megjárta, mert a kuruczok szépen szétszórták az embereit, őt magát pedig elfogták, s Thökölihez vitték Erdélyországba, hogy tegyen vele a mit akar.

Ilona instáncziáns levelet küldött nyomban Apafihoz is, a kurucz vezérhez is, kérte őket, hogy bocsássák szabadon az öcscsét.

Mikor Zrinyi Boldizsár Erdélyből Regécz várába visszakerült, mintha egy kissé más-képpen gondolkozott volna a kuruczokról, mintha már nem becsmérelte volna őket. Gyakran emlegette Thökölit, s váltig dicsérte, hogy milyen szépen bánt vele, milyen jeles egy katona, s jó ember.

Zrinyi Boldizsár ezt a kurucz barátkozást Bécsben keservesen megfizette, mert a katonai törvényszék megfosztotta szabadságától s hat hónapig a fogságban felejtette őt. Nyilvánvaló, hogy az idegen haza csak addig lehet hatás-sal a magyarra, míg távol van az övéitől.

Ilona szívében öcscse szavaira megmozdult egy húr, valami sajátságos, eddig nem ismert kíváncsiság fogta el, hogy minő lehet az ünnepe, dicsőített kurucz vezér, kiről még az ellensége sem tud rosszat mondani.

Aztán történt a találkozás, mely úgy Thököli, mint Zrinyi Ilona sorsára nézve elhatározó volt.

Thököli visszaküldte a Teleki Mihály leányának a mátkagyűrűt, Zrinyi Ilona pedig boldog volt, mert az az érzelem, mely szívében

A késmarki Tököly-vár.

Thököli Imre iránt ébredt, egészen más volt, mint néhai férje iránt érzett szelid, hűséges ragaszkodás.

Érezte, hogy Thököli Imre oldalán a sors minden csapásával szembe merne szállani. Tudta, hogy minő akadályok választják el őt, a Báthori Zsófia menyét, a Rákóczy-gyermekek anyját a fölkelő vezértől és — mégis reá gondolt, reá gondolt a szerető nő érzelmével, a magyar honleány lelkesedésével és a gyermekeit szerető anya erős bizodalmaival.

Thököli most már nem ismert közelebbi célt, mint azt, hogy Zrinyi Ilonát elvegye feleségül.

VII. FEJEZET.

Az akadályok.

Hogy Thököli Imre a kuruczok vezére, feleségül vegye özvegy Rákóczy Ferencznét, s mostoha apja legyen a Rákóczy-árváknak: erről mindenekelőtt Báthori Zsófia, az árvák nagyanyja, nem akart hallani sem.

Mikor az első hirt meghallotta, úgy érezte magát, mintha vipera csipte volna meg. Kiss páter diadalmaskodott. Alattomos arczczal nézett a nagyasszonyra, s eszébe juttatta, hogy ő erre már figyelmeztette, mert ő az ifjú özvegynek a szívébe látott.

Tehát nemcsak a császár ellenségeihez szít, hanem egy «eretnek»-nek is hajlandó volna a feleségévé lenni! Mily rettenetes volt az a gondolat Báthori Zsófiára nézve. Nagyobb bűn nem volt ennél. Inkább meg tudta volna bocsátani a hazaárulást, mint az eretnekséget.

Thököli Imre lutheránus volt, a vakbuzgó katolikus nagyasszony ezért szörnyülködött menyé gonoszságán annyira. Nem is nyugodott, levelet levél után menesztett Zrinyi Ilonához, kérte, óvta, fenyegette őt, de Ilonát elhatározásában megrendíteni nem lehetett.

A fejedelemné megmozgatott minden követ, hogy a házasság megkötését Bécsben akadályozzák meg. A mint a gyám kirendelése a király akaratától függött, úgy a házassághoz is a király beleegyezése kellett.

Bécsben Thökölinek veszett hire volt. Diadalmas előnyomulása, a kurucz fegyverek győzelmei megfélemlítették a király tanácsosait, főleg mióta megtudták, hogy a török is hajlandó Thökölit segíteni. Természetes dolog, hogy Bécsben a Thököli és Zrinyi Ilona házasságáról tudni sem akartak. Nem volt ez olyan kis esemény, mely fölött olyan hamarosan napirendre térhetek volna. A Rákóczy-birtokok fölött a rendelkezési jog is a Zrinyi Ilona birtokában volt, ez a vagyon Thököli nagyra-vágyó terveinek megoldását igen hathatósan elősegítette volna.

Igy hát a fejedelemné instanciája nélkül is megvolt a szándék a király tanácsosaiban, hogy a tervbe vett házasságot megakadályozzák.

Stafétás követek jártak Bécsbe, jöttek Bécsből Thökölihez, Zrinyi Ilonához, de a sok szó, ígélet mind írott malaszt maradt. Bécsben azt a feltételt szabták, hogy a király beleegyezik a házasságba, ha Thököli leteszi a fegyvert, sőt még a törököt is megbékélteti Bécsrel.

Ezt a feltételt a kurucz felkelők vezére nem fogadhatta el. Még egy harmadik ellensége is volt a Thököli házasságának, a kit személyes boszú hevített: Teleki Mihály, az erdélyi kancell-

lár. Nem felelte el, hogy az ifjú vezér az ő leányát ott hagyta és Zrinyi Ilonához szegődött. Teleki a török portán dolgozott, ha nem is a házasság, de Thököli ellen.

És mindezeket az akadályokat le kellett győzniök, ha azt akarták, hogy egymáséi legyenek.

Báthori Zsófia 1680-ban meghalt. Mindhaláláig tiltakozott a házasság ellen, még akkor is, mikor a halállal vívódott, s menyje ápolta őt. Mert Ilona a nagy-beteg fejedelelemnéhez sietett, hogy gyermekei örökségét azokkal szemben megvédje, a kik mohón lestek a vagyona, s még gaztettől sem riadtak vissza.

Ezt az akadályt a sors maga háritotta el a szerető szivek útjából.

De Teleki Mihály praktikája nem árthatott Thökölinek, a ki akkor a török szultánnak nagyon kedvelt embere volt, de bezzeg sehogy sem tudtak boldogulni Bécscsel.

A sok fegyverszünet, a minduntalan megfeneklő tanácskozások, a henye ígéretés, s aztán hirtelen megváltoztatása az ígéretnek, nagyon elkedvetlenítette Thökölit. Ekkor vette az ügyet Ilona a kezébe. Finom női tapintata azt súgta, hogy nem kell a király tanácsosaihoz fordulni, a kik tudvalevőleg nagyon bizonytalanok a határozat-hozatalban, s Thökölinek esküdt ellenségei.

Ilona Caprarához, a kassai császári generálishoz fordult. Bizalmas emberét titkos üzenettel küldte hozzá, s az az üzenet olyan fontos

volt, Caprara generális hiúságának annyira hizelgett, hogy készségesen ajánlkozott közvetítőül a házasság ügyében.

Zrinyi Ilona levelében a következők valának:

— A felkelő kuruczok vezére titkos levelet irt hozzám, s kérte, hogy hallgassam meg emberét,

Késmárki Thököli Imre.

mert nagyon fontos mondani valói volnának, ha meghallgatnám. Azt izentem neki, hogy emberét a várba be nem ereszthetem, mert árváim gondviselője a császár, s így a császár ellenségét beeresztenem hűtelenség volna tőlem.

Ha azonban csakugyan olyan nagy dolgokat akar mondani, hát elküldöm egyik bizalmas nemes szolgámat, az majd meghozza az üzenetet. Thököli nem kevesebbet mondott, mint azt, hogy ő hajlandó volna összes hadaival a király hűségére visszatérni, s mindhalálig híven szolgálni őt, a törököt is lecsendesítené, ha biztosítanám őt, hogy hitvesévé leszek.

Caprarának tetszett ez a dolog. Hát még a mi azután következett:

— Én — úgymond az üzenet szerint Zrinyi Ilona — a kurucz vezérnek azt üzentem, hogy a magam házassága dolgában nem határozhatok, mert árváimmal együtt a király oltalma alatt élek. Nem is felelhetek mindaddig semmit, a míg tudtára nem adom ő felségének, hogy mi a Thököli uram szándéka. A miképen ő felsége határoz, úgy kell történnie . . .

Caprara lépre ment, s a mit a békealkudozók nem tudtak kieszközölni, a császári generális közbejárt a császárnál, elküldte szárnysegédét Thökölihez, s onnan felment a követ Bécsbe, hol kezdettek immár komolyan gondolkozni arról, hogy Thököli házasságának az útjába több akadályt ne gördítsenek.

Ezen közben megengedték a jegyeseknek, hogy találkozzanak egymással. A találkozás a szentmiklósi kastélyban meg is történt, s a szerető szívek elhatározásukban még inkább megerősödvé váltak el.

Thököli hajlandó volt letenni a fegyvert, ha

a bécsi kormány, őszintén kívánja a békét, őt a tizenhárom magyarországi megye birtokában megerősíti, s Zrínyi Ilonával való házasságába beleegyezik.

Kurucz lovastiszt.

Kurucz gyalogtiszt.

Sok huza-vona után a császár beleegyezése Bécsből megérkezett, de a Thököli feltételeiről nem volt szó. Ilona boldogsága immár teljes lehetett. A Thököli iránt érzett szerelme nem szorította háttérbe gyermekeit sem szívében, sőt akkor is, midőn e házasságra először gön-

dolt, a kurucz vezérben nemcsak a daliás, szerető férjet, hanem árváinak a gondviselőjét is látta, kinek majdan elég ereje lesz arra, hogy a Rákóczy-árvák jogait megvédje.

Munkács vára, holott évekig a szigorú Báthori Zsófia klastromi életet élt, megelevenült. Oda költözött Thököli szép hitvesével, s mikor a harc nem szólitotta sürgősen a csatamezőre, otthon pihente ki fáradalmaikat.

Ott volt Ilona mellett a két gyermek is, a kikre féltő, gondoskodó szeretettel vigyázott. Szívében megfért a férje iránt való végtelen szeretet, s az anyai gyöngédség. Hol eddig anyósa életében olyan kellemetlenül érezte magát, ott vártak reá a meglegedésnek és boldogságnak feledhetetlen hónapjai.

Országos Széchényi Könyvtár

VIII. FEJEZET.

Thököli szerencsésjének csillaga aláhanyatlik.

Thököli nem tette le a fegyvert, mert a bécsi udvar nem teljesítette a föltételeket. A fegyverszünet elteltével újra hadainak az élére állott, s a felvidék legjelentékenyebb várát: Kassát hatalmába kerítette, egész Nyitraig hatolt előre, s a törökkel szövetséget kötve fényes álmok kecsegtették ifjú lelkét.

A porta följánlotta neki Magyarország koronáját, de Thököli nem fogadta el. Sokkal okosabb ember volt, hogysen a török emez ingyen ajándékát komolynak tekintette volna.

Ilona az országos nagy események között csendesen élt Munkács várában. Híres, nevezetes férjének szerencsése jól esett neki, de az elejétől fogva kellemetlenül hatott reá, hogy a kényszerhelyzet férjét a török szövetséghez juttatta. Ettől a barátságtól jót nem várt, hiszen ő a Zrinyi-család ivadéka volt, s a Zrinyiek az édes anyatejjel együtt szívták magukba a török ellen való gyűlölséget.

A diadalmas kuruczok mind előbbre nyo-

multak, s a fiatal vezér dicsőítésétől zengett Magyarország és Erdély.

Ki hitte volna, hogy néhány hónap múlva a hírkoszorúzza Thököli Imrét hallatlan gyátlázat fogja érni? A harczok sikere nem mindig

Kara Musztafa nagyvezér.

állandó, s a kit ideig-óraig fölemel, igen mélyen sujthatja alá.

1683-ban Bécs ostromára sietett a török. Ez volt a török hódító kedvének utolsó fellobbanása. Thökölinek is a nagyvezér táborába kellett sietnie.

Ez alkalommal történt, hogy Thököli a hét esztendőös Rákóczy Ferenczet is magával vitte. A szerető anya nagyon nehezen egyezett belé, mert féltette a kis fiút a táborozás sanyarúságaitól, ámde férjének igen komoly okai voltak arra, hogy Rákóczy Ferencz is vele legyen, mert a család nevének nagy varázsa volt Magyarországon, s a felkelő sereg vitézei, s azok is, kik még szerettek volna hozzájuk csatlakozni: a Rákóczy Ferencz táborban létét nagy dolognak tekintették.

Bécs alatt nagy kudarczot vallott a török. Szégyenszemre kellett elvonulnia, s a menekülő török sereg éjnek idején futva menekült keresztül Thököli táborán, mely Pozsonymegyében, Szempcz közelében volt.

Ha tudta volna az édes anya, hogy ekkor az ő drága kis fiának az élete halálos veszedelemben forgott, hogy csak egy hű embernek, Kőrösi György uramnak a hűsége mentette meg a biztos haláltól? . . . Ez a derék ember a sátorból, hol a fiú aludt, éppen jókor vitte ki, mert alig hogy kiléptek, a sátor-gerendák beszakadtak, s a nagyreményű Rákóczy-sarj ott lelte volna halálát. Minderről szerencsére csak akkor értesült Ilona, mikor már újra szívére ölelhette fiát, s az elmúlt eseményekről, mint gonosz álomról emlékezett meg.

A bécsi kudarcz éktelen haragra lobbantotta a szultánt. Bűnbakot keresett, hogy haragját valakivel éreztesse; ilyen alkalmas bűnbaknak

tekintették a tanácsadó basák a kuruczvezért, a ki az ostromban nem vett részt. Hogy miért

A törökök Bécs alatt.

nem, azt nem sokat fontolgatták a törökök. Titkos parancs ment a nagyváradi basához,

hogy csinján-szépen el kell fogni Thököli Imrét és Sztambulba kell küldeni.

Thököli neszét vette annak, hogy a szultán haragszik reá, s ezért igyekezett, hogy kien-

II. Rákóczy Ferencz hét éves korában.

gesztelje. Hiveinek a tanácsára elhatározta, hogy mostoha fiát, Rákóczy Ferenczet fogja hűsége zálogául Konstantinápolyba küldeni, ha ugyan az anya beleegyezik.

Tudta, hogy nagy az áldozat, melyet hitvesétől kér, de bízott Ilona szerelmében, s remélte,

hogy a fenyegető helyzetet előtte híven lefestve, hajlandóvá teszi őt az áldozat meghozására.

Evvel a szándékkal ment Munkácsra.

Ilona, kit Thököli az örökös hadviselés miatt csak ritkán, s akkor is rövid időre látogathatott meg, nagyon boldog volt, midőn «szive urát» váratlanul megpillantotta.

Haj, de bezzeg elborúlt az arcza, elszorúlt a szive, midőn megtudta, hogy minő fordulatot vett az ügye. Eddig is hallott a kuruczok csatavesztéséről, mert lehetőleg sűrűn levelezett férjével, megosztotta vele a gondokat, s készségesen teljesítette minden parancsát. Nemcsak hitvestársa, hanem munkatársa is volt. A mit azonban most kért tőle a férj, ahhoz nemcsak a szerető hitvesnek, hanem az édes anyának is volt köze.

Nem tudta rögtön visszautasítani, csak elfogódott hangon, kínját titkolva, kérte, hogy ne siettesse a választ, hadd gondolkozzék felette, mert vajmi nehéz dolog határozni.

Nem láthatott senki az anya szívébe, nem tudhatta, hogy minő küzdelem ment ott végbe. Az anyai kötelesség és a hitvesi szeretet egyszerre ostromolták meg, teljesíteni azt ennek a rovására, avagy ennek a kedvéért megsérteni azt: egyformán fájt Ilonának.

Az utókor tisztelettel hajlik meg az anya emléke előtt, s tudván, minő hűséges hitves volt mind holtaiglan Zrinyi Ilona, szeretetlenséggel nem vádolhatja.

Thököli nem küldhette Rákóczy Ferenczet kezesül a török szultánhoz, mert Zrínyi Ilona nem teljesíthette férje kívánságát.

Thököli a nagyváradi basa elfogatta.

A kurucz vezért a nagyváradi basa elfogatta és evvel megkezdődött a Zrínyi Ilona boldogtalanságának időszaka.

Munkács vára.

IX. FEJEZET.

Zrinyi Ilona védi Munkács várát.

Thököli bukása megváltoztatta a felvidék sorsát. A bécsi kudarcz bátorságát megcsappantotta a töröknek, s önbizalmát növelte a császári seregnek.

Mintha a régi átok teljesedett volna be, mely a török barátságából származott, s melyet Zrinyi Ilona soha sem helyeselt: ime a hűtlen török minden nyomorúságáért Thökölit tette felelőssé, s haragjával őt sujtotta a legkegyetlenebbül.

A felvidéki várak rendre meghódoltak a császári hadsereg tábornokainak, a kuruczok száma siralmasan megfogyatkozott, s a nemzeti fölkelés, mely túlzott reményekkel kezdődött, célját el nem érve, dugába dőlt.

Zrinyi Ilonának jutott a legtöbb keserv ebben az áldatlan időben. Elszakították tőle forrón szeretett férjét, kinek sorsáért eddig is örökö-

sen aggódott, s most már hirt is csak ritkán hallott felőle; árváinak a birtokát is féltennie kellett a császáriaktól, mert ezentúl már nem tekintették őt a Rákóczy-árvák anyjának, hanem a rebellis vezér feleségének, kitől egyelőre nem volt okuk félni, de bezzeg annál több okuk arra, hogy megsanyargassák mindazokat, a kik vele valaha bárminemű összeköttetésben voltak.

Ilona legerősebb várában, Munkácson tartózkodott, s elhatározta, hogy hősi lélekkel fogja gyermekei jogát védeni.

A kassai parancsnok, Caprara császári generális 1685-ben megszállotta Munkács várát. Könnyű győzelemre számított, úgy vélte, hogy elég lesz, ha felüzen Ilonának: adja fel a várat.

Asszonynépség nem termett arra, hogy hadat viseljen, s a megalázott Thököli felesége nem lesz olyan vakmerő, hogy ujjat húzzon a császári sereggel.

Bezzeg nagyon csalódott Caprara. A válasz, melylyel küldöttje visszajött éppen úgy csodálkozóba ejtette, mint haragra lobbantotta:

— Zrinyi Ilona, mint a Rákóczy-árvák törvényes gyámja, nem cselekedett semmit a császár ellen, nem cselekedtek az ártatlan gyermekek sem, így tehát nincs oka a császári seregnek arra, hogy fegyveres erővel törjön a védtelen gyermekek jószágára. A vár nem a Thököli Imréé, hanem a Rákóczy örökösöké, isten és ember előtt az anya felelős gyerme-

keinek a jószágáért, azért keressen a császári generális méltóbb mezőt a dicsőség szerzésére, minthogy Munkács várát igyekezzék kézrekeríteni. Zrinyi Ilona tiltakozik az igazság és jog nevében az ostrom ellen, de ha tiltakozását figyelembe nem veszik: hajlandó Munkács várát utolsó csepp vérig védelmezni.

Nyilván volt mire támaszkodnia Ilonának, hogy ezt merte üzeni. Tudta, hogy Munkács erős vár, az ostromot kiállja; van bőven élelmi szer, van őrség, s az őrségnek olyan kipróbált kapitánya, mint Radics András. Ámde leginkább a maga lelki erejében bizakodott, s remélte, hogy mihamar jobbra fordul rab urának sorsa, s eljön, hogy felmentse Munkács várát az ostrom alól.

Caprara törette a vár falait, a várbeli ágyuk szintén visszafelelgettek haragos morgással. A támadó császáriakat mindig visszaverték, sőt jól kihasználva az ostromlók árokhányó munkáját, gyakortébb ki is rontottak, hogy ne csak boszuságot, hanem kárt is okozzanak nekik.

Honnan vették a várbeli katonák ezt a vakmerőséget? Akkor szállani szembe a császáriakkal, mikor a Thököli várai mind ellenséges kézre kerültek, mikor a vezér maga is a török császár kegyelmétől függött: vajmi nagy dolog ez.

Mindent megmagyarázott az a hősiecs lélek, mely az ügyek élén állt Munkácsban. A Zri-

nyi-vár most buzgott fel legjobban Ilona szívében, ő volt az ostromlottaknak éltető lelke. Nem zárkózott el a kastély legfélreesőbb szobájába gyermekeivel, hanem megjelent gyakran a katonák között, ékes szép személye, lelkesítő beszéde, gondoskodása, mindenre kiterjedő figyelme csodálatos, buzdító hatással volt a zordon katonákra.

Nemcsak tiszteletet, csodálatot kellett iránta érezniök. Nem volt hősködő asszony, a ki pánczélta ölt fel, s magát mutogatja, fejedelmi büszke nő volt, kit az anyai szeretet és a hitvesi hűség avatott hőssé.

Caprara ágyui a fejedelmi lakot is célba vették, bombák pattogtak, s a kastély fala megrepedezett; tüzes petárdák repültek a várba, s hahogy jó előre nem gondoskodott volna Zrinyi Ilona, lángbaborulnak a házak, de ő vizes bival- és ökörbőröket terítettett a házak tetejére, hol mi rést ütöttek az ágyúgolyók, éjjel hamarosan újra berakatta.

Igy aztán nem boldogulhatott Caprara. Szégyenszemmel kellett három havi sikertelen ostrom után Munkács falai alól elvonulnia.

De azzal még nem volt békesség.

Ilona fegyverkezett a további ostromra. Megnyitotta a Rákóczyak kincses kamráit, zálogba tette ékszereit s hozatott katonáinak ruhára való posztót Lengyelországból, gondoskodott lőporról és élelmi szerekről, várta az újabb ostromló hadat, mert jól tudta, hogy a gya-

lázatot a császári sereg nem hagyja magán száradni.

Ezenközben gyermekeiről sem feledkezett meg. Taníttatta őket, s úgy fedezte anyai szeretetének szárnyaival, mint az anya-madár. Az ostrom borzalmaiból nem jutott ki nekik, gondos nevelő oktatta őket, mintha a béke napjait élnék. És a gyermekek imádattal ragaszkodtak édes anyjukhoz, soha a köztük levő szeretetet egy pillanatig sem zavarta meg kedvetlenség.

Még arra is ráért, hogy titkos leveleket írjon férjének s hűséges embere, Letenyei Mihály elvitte, s válaszát meghozta Thököli uramtól. Nem engedte, hogy megszakadjon az a láncz köztük, mely nemcsak a boldogságban, hanem a boldogtalanságban is összekötötte őket.

Igy tudta meg, hogy a török szultán immár nem tartja Thökölit rabságban; visszaadta szabadságát, sőt egyéb reményekkel is kecsegteti őt. Ugyanis újabb harczra készülődött, s ebben a harczban Thökölinek is akart szerepet adni.

Semmi sem tükrözi hívebben vissza Zrinyi Ilonának hitvesi hűségét és férje iránt való szeretetét, mint az a levél, melyet ez örvendes hirre válaszul küldött:

— «Vettem Kegyelmednek levelét lelki nagy örömmel. A mit bizton vártam Isten segedelmétől, hitem megerősítésére tehát bekövetkezék, te kegyelmed szivem uram ismét sza-

bad. Az én Istenem ne adja azt én nékem érnem, hogy én az én édes uram nélkül akárminemű bátorságos várban vagy helyben megmaradásomat lelhetném. Én azt nem kívánom; hanem vagy élet vagy halál: semminemű félelem, sem nyomorúság engemet Kegyelmedtől el nem rekeszt. Csak éppen Kegyelmed el ne hagyjon; én, ha gyalog is, kész vagyok elmenni valahon hallom Kegyelmedet lenni. Vajki nagy dolog volt minden időben az igaz szeretet! És így, édes szivem uram, ha jól leszen dolgunk, együtt vigadjunk; ha pedig akárminemű ellenkező dolgunk leszen, egymást vigasztaljuk és együtt legyünk; mint Isten akarja, együtt viseljük a keresztet. Vajki jó az Isten, rosszból is jót ad, és a mi rossznak és nehéznek látszik, jónkra fordítja. És, ha most ellenkező dolgokkal Isten próbál is bennünket: ha jót veszünk tőle, miért ne vehetnénk azt is, a mi nekünk ellenkezőnek látszik is lenni? Szabad az Isten királyokkal és minden alkotmányokkal. Bizony megvigasztal nemsokára az Isten mindnyájunkat az áldott békességgel» . . .

Az olyan nőnek, ki a szenvedés közepett így tud írni, nagy az erkölcsi ereje, nagy a szeretete és nemes a szive.

A levél végén hangoztatott «áldott békesség» nem jött meg s Munkács várának az őrsege lassankint elernyedte; a főemberek sem támogatták a fejedelemasszonyt a régi törhetetlen hűséggel.

Az országban is nevezetes dolog történt, olyan, a mi közönyösen nem hagyhatta a magyar ember szívét: 1686. szeptember 2-án visszafoglalták Budát a töröktől. A csaknem másfél százados török járom lehullott a nemzet nyakáról, s az a hatalom, melyre Thököli

Főkelő vezérek.

az idegen földön támaszkodhatott, mindinkább aláhanyatlott.

Munkács várába is eljutott az örömdetes hír és Ilona még sem örülhetett annak a hírnak igaz szivéből, mert férje sorsa a török szerencsésével, vagy szerencsétlenségével volt egybeforrvva. Munkácsra is reá kerül a sor.

E szomorú helyzet méltán gyötörte Zrinyi Ilona lelkét, de meg nem törte. Bizott az ár-
vák gondviselőjében, hogy nem hagyja őt el.

Caprara helyett a rettenetes hirű *Caraffa*
tábornokot bizta meg a bécsi haditanács, hogy
végezzen Munkács várával.

Caraffát nem a vitézsége, hanem kegyetlen-
sége és magyar-gyűlölete tette hazánk törté-
netében hirhedtté. A császári generális bizott
magához, hogy kurtán fog végezni a hősködő
rebellis asszonynyal.

Szép szóval kezdette. Levelet iratott hozzá,
melyben lefestette Magyarország állapotát, a
császári sereg fényes diadalait, a török sereg
veréseit. «Ettől a megalázott töröktől — úgy-
mond — segílyt nem várhat Thököli, s így
Munkács várának felmentésére nem jöhet.
Körös-körül minden a császár seregének ha-
talmában van, az egy Munkács daczol még,
de vajjon daczolhat-e még sokáig? S minő
sorsra számíthat Zrinyi Ilona; ha szép szeré-
vel nem adván meg magát, Munkács mégis a
császár kezére kerül, Zrinyi Ilona és gyerme-
kei rabságba jutnak? A császár kegyelme ki-
vánatosabb, mint a császár haragja.»

Zrinyi Ilona szívét ez a levél megrendítette.
Gyermekeinek a sorsa foglalkoztatta most mind-
untalan. Hűségét megszegni, Munkács várát
férje beleegyezése nélkül feladni szintén nem
akarta. Belátta okos elmével, hogy a császári
sereg ellenében való daczolást folytatni nem

egyéb, mint a maga és ártatlan gyermekeinek a fejére zudítani a mindenható császár haragját.

Gyötrelmes, nehéz gondok szállották meg. A sors csapása irgalmatlanul sujtotta.

És mégsem tántorodott el, mégis arra gondolt, hogy Munkácsot még ne adja fel.

Ekkor történt, hogy Thökölitől titkos írású levél érkezett. Zrinyi Ilona reá bizta Absolon Dániel nevű belső emberére, hogy olvassa el. Bizott benne, azért nem aggódott, hogy tartalmát valakinek el fogja árulni.

Ez az Absolon buzgó lutheránus volt.

Thököli ebben a levélben azt írta feleségének, hogy hajlandó áttérni a katolikus vallásra, ha a római pápa közte és a császár között méltányos békét eszközöl ki. A kétségbeesés nehéz pillanatában írta ezt, midőn látta, hogy a jó magára is tehetetlen török csak henyé igéretekkel biztatja, de érdekében tenni már semmit sem tud. A száműzetésnek minő sanyarúsága törhette meg ennyire a protestáns magyarok egykori vezérét, hogy ennyire fejét hajtsa a hatalom előtt.

A protestáns Absolont ez a levél egészen kiforgatta valójából. A titkot nem őrizte meg, a minthogy kötelessége lett volna, hanem közölte Radics Andrással, s titkon elhatározták, hogy a vár feladását okkal-móddal elő fogják segíteni.

Zrinyi Ilona nem is sejtette, hogy miként

dolgoznak legbizalmasabb emberei ellene. Lelkes, buzdító szavainak nem volt már meg a régi hatása, kedvetlenül teljesítették parancsait, s panaszkodtak, hogy az élelmi-szer

Caraffa kegyetlenkedései.

fogytán van, hogy az őrség nem hajlandó tovább védeni a várat.

Harmadfél évig állott Munkács védőbástyájaként a kuruczoknak; egy hősllekű asszony erős keze tartotta meg, s ime a férfiak gyönge sége juttatta az ellenség kezére.

Zrinyi Ilona elfogadta a feltételeket, mert nem tehetett egyebet, alá kellett írnia azt az okmányt, mely őt szabadságától fosztotta meg, mert az állott benne, hogy Zrinyi Ilona a Rákóczy-gyermekekkel Bécsbe megy, s onnan a császár engedélye nélkül nem távozhatik. Alá kellett írnia azt az okmányt, mely szerint a Rákóczy-javakról ezentúl az fog gondoskodni, akit erre a tisztre a császár kijelöl. De mindezeknél jobban fájt Ilonának a végső passzus.

«Thököli Imrét, mert kegyelemvesztett lázadó, Munkács feladásáról nem szabad értesíteni, s az ő ingóságai, melyek Munkács várában vannak, elkobzandók».

Ezt kellett aláírnia Zrinyi Ilonának. Ezért reszketett kezében a toll, s ezért zokogott keservesen, mikor árva gyermekeivel magára maradt.

X. FEJEZET.

Az Orsolyaszűzek kolostorában.

Ha csak rövid szóval azt mondjuk, hogy Munkács várának fejedelmi asszonyát két gyermekével együtt felkisérték Bécsbe, lehet fogalmunk Zrínyi Ilona szenvedéseiről.

A szép és kényelmes munkácsi várban fejedelemasszony volt, mindennap láthatta gyermekeit, azok voltak körülötte, a kik évek hosszú során át hűségesen szolgálták őt: — a vár idegen kézbe jut, a császári biztosok leltárt készítenek az ingóságokról, s érzéketlen szívvvel veszik kezökbe a rebellis-vezér fegyvereit, megbecsülik, halomba rakják.

Ki tudja kinek a kezébe fog majdan kerülni?

A két gyermek fájtó szívvvel, könnyes szemmel búcsúzik el attól a helytől, melyhez anynyi kedves gyermek-émlék fűzi. Mindaketten itt voltak a legboldogabbak. Ferkó itt játszott katonáival, Juliankát itt mulattatták úri kisasszonykái.

A hintóból vissza-visszanéztek és alig tudtak beszélni. Mikor aztán a vár eltűnt a távol

ködében, az anyának és gyermekeinek a szíve úgy elszorult.

Ilona lelke a bizonytalan jövőn töprengett. Nem félt a megalázástól, mert arra el volt készülve, hogy Bécsben nem fogják őt egyébnek tartani, mint a «lázkodó» a «kegyelemvesztett» kurucz-vezér hitvesének, a ki harmadfél évig daczolt a császári sereg ostromával. De volt valami, a mitől a hőslélkű asszony kimondhatatlanul félt: hátha a két gyermeket elszakítják a kebeléről.

Abban az átkos iratban, melyet Caraffa fogalmaztatott s melyet nékie alá kellett írnia, volt egy aggasztó pont. «A Rákóczy-árvák jószágának gyámságától megfosztja a császár Thököli Imrénét, s majdan reá ruházza valakire másra.»

Eszébe jutott, hogy miként bántak öcscsével, a császári ezredessel, a szerencsétlen Zrinyi Boldizsárral, kit pedig ők neveltek osztrákká, a kit elszakítottak hazájától . . . Ott senyved a kufsteini börtönben, mert hogy nemzete iránt mégis csak felébredt szívében a szeretet.

Golgothai út volt ez Munkácstól Bécsig Zrinyi Ilonára nézve. A száraz krónikások elmondják, hogy kik kísérték, hol állapodtak meg, mikor értek Magyarország határára, mikor Bécs kapujához, de van-e, a ki le tudja írni a hontalan Zrinyi Ilona lelki fajdalmát?

Bécsben összegyűlt a csöcselék, az utcái járókelők bámész csoportja, s oda gyülekeztek

a kapuhoz, mintha valami ingyen komédia lett volna.

Annak tekintették, mert a rebellis magyar vezérnek a felesége és a szintén rebellis famíliának két sarjadéka érkezett meg. Ujjal mutogattak rájuk és gúnyolódtak velök. Megvárakoztatták őket a kapu előtt, a börtön ajtaján is gúnyszóval eresztették be őket.

A tömeg idéetlen csúfolódása ellen vértézve volt ugyan a fejedelemasszony, de azért lelke felháborodott e galádság ellen, de panaszával nem fordulhatott senkihez.

Az augusztinus barátok komor kolostorába vitték őket addig, míg majd a császár határoz sorsuk felett. Itt tudta meg Zrinyi Ilona, hogy gyermekeinek gyámjául Kollonics Lipót bíboros főpapot nevezte ki a császár.

E név hallatára halálos rettegés fogta el az anyai szívet. Bármely zordon, lelketlen tábornokot szivesebben vett volna, mint a vakbuzgó és Magyarországot meg a magyarokat kimondhatatlanul gyűlölő főpapot. Ez a Kollonics mondotta volt, hogy «Magyarországot először szegénynyé, aztán katolikussá, s végül németté kell tenni.»

Mi vár ilyen gyám vezetése alatt az ő szép, okos, kedves fiára, a tizenkétéves Rákóczy Ferenczre, ki hazájának egykori reményeként fejlődött?

Irtózatos nap volt az első, melyet a kolostorban töltött. Szívére szorítva siró árváit, min-

den neszre felriadt, s minden pillanatban attól félt, hogy megfosztják őt gyermekeitől. Holmi hiú, lelketlen asszonyt kinosabban érintett volna a megalázás, de Zrinyi Ilona nem volt soha hiú. Láttuk anyai szeretetének nagyságát,

Zrinyi Ilona Bécsben.

midőn férje kérését meg tudta tagadni. Most szinte szemrehányást tett magának, hogy miért nem adta oda, miért kellett Bécsbe jutniok, s miért éppen Kollonics kezébe? . . .

A bíboros főpap eljött a gyermekekért. Rideg, kegyetlen szívvel szakította le az anyai kebelről

őket. Nem törődött a fiúcska kétségbeesésével, az anya könyörgésével. A rebellis magyar sardjádékot elküldte Csehországba, hogy neveljenek belőle a jezsuiták hithű alattvalót, verjék ki fejéből a lázadó gondolatokat, fojtsák el szívének érzéseit, tegyék nyelvben és gondolkodásban németté.

A leányt, ki ekkor tizenhatéves volt, beadta az Orsolya-szűzekhez, jámbor, alázatos nevelésre.

Igy tettek volt Zrinyi Péter gyermekeivel is: Boldizsárral és Veronica Aurorával.

És az édes anya ott maradt egyedül czellájában. Leborult a feszület előtt és imádkozott olyan buzgón, a kétségbeesett szív mélységes áhívatával. Imádkozott gyermekeiért.

Azt érezte, tudta, hogy Rákóczy Ferenczből nem fognak soha osztrákot nevelni. A tizenkét éves fiú korát meghaladó érettségével, anyja és hazája iránt való szeretetével elegendőképpen vértézve van a nemzetietlen nevelés minden maszlagja ellen, de hát vajjon fogja-e valaha látni? Lesz-e irgalom ellenségeinek a szívében, adnak-e módot reá, hogy találkozassék vele? Sötét, bizonytalan volt a jövő.

Egyelőre meg kellett elégednie azzal, sőt különös kegyelemnek tekintette, hogy őt is az Orsolya szűzek kolostorába költöztették át. Legalább egy fedél alatt lehetett leányával. A porig megalázott Zrinyi Ilonának ez is jól esett.

Hogy mi történt férjével — arról sokáig nem hallott hirt. A napok komor egyhangúsággal teltek. Nem volt rab, kinek kezére bilincset raktak, és mégis rab volt, mert lelkét, szívét nehéz bilincsekbe verték.

Kollonics bíboros Széchenyi érsekkel.

Most már csordultig megtelt szenvedéseinek a pohara. Ha szívében nem lett volna meg az igazi vallásosság, a páratlan lelki erő, a tiszta lelkiismeretnek tudata: bizonyára arra a sorsra jutott volna, a melyre édes anyja, Frangepán Katalin.

Bécs.

XI. FEJEZET.

Thököli «pünkösti fejedelemsége.»

A kurucz vezér neve még egyszer félelmissé lett Bécsben, ezúttal utóljára.

Heissler, a császári generális Erdélyben hadakozott. Erdély sem volt már külön fejedelemség, mert a gyöngé Apafi Mihály kénytelen volt a török patronatust a bécsivel felcserélni. Az erdélyi várakba befogadta a császári őrseget, s ezzel Erdély függetlenségének vége volt.

A török szultán előrántotta még egyszer Thökölit; utolsó kártyául játszotta ki, hátha vissza tudná szerezni Erdélyt. Mintegy tizezernyi török-tatár sereg élére állította, s beküldötte Erdélybe, hogy kergesse ki onnan a császári sereget.

A sokáig pihentetett Thököli e gyülevész haddal, s a maga mintegy háromezer hontalan kuruczával vállalkozott a vakmerő feladatra.

Ismét a régi nagy hadvezér volt ő, kitől csak a szerencse pártolt el, de most — úgy érezte — nem fog elpártolni. Az erdélyi havasoknak vette az útját, nem riadt vissza semmiféle akadálytól. Ott és akkor akart lecsapni a

császáriakra, a hol és a mikor nem várták. Zernyest falu mellett lepte meg Heissler generálist meg az erdélyiek seregét. Nemcsak szétverte azt, hanem a vezért magát, Heisslert és Doria főisztet elfogta. Ebben a csatában esett el az öreg Teleki Mihály is, a ki sok ideig s a legváltóságosabb körülmények között igazgatta Erdély sorsát.

Thökölit a keresztényszigeti gyűlésen Erdélyország fejedelmévé választották, de ez a fejedelemség csak néhány hónapig tartott, nem is bizakodott benne Thököli, reá nézve sokkal fontosabb volt ennél a két császári főiszt.

Mind a kettőért sokat aggódtak Bécsben, s a haditanács rögtön megkezdette az alkudozásokat Thökölivel a két fogoly kiváltása ügyében.

Így hát módjában volt embereit Bécsbe küldeni, irhatott feleségének is, irhatott biztató levelet, megvigasztalhatta szegényt. Szép reménység sugalta ezt a levelet, mert Thököli hitt sorsának jóra fordulásában.

Bécsben ezalatt valami egyéb fontos dolog is történt, a mi Thökölit, mint Rákóczy Juliánka mostoha apját érdekelte. Az Orsolyaszüzek kolostorában gyönyörű szép leánygyermek serdült Juliánka a francia származású Aspermont Gobert Ferdinánd gróf, osztrák tábornoknak szívét meghódította.

Az anya beleegyezett abba, hogy leánya feleségül menjen szíve választottjához, de előbb a Thököli Imre beleegyezését is ki akarta kérni.

A mostoha apának sem volt semmi ellenvétele. Elvégre számíthatott arra, hogy az udvarnál befolyásos tábornok igyekezni fog hitvese anyjának a sorsán könnyíteni.

Ilonát ez a házasság nagy gondtól mentette meg. Egyik gyermekét legalább boldognak tudta, s a fiú miatt való aggodása szintén szelidült, mert elvégre nem fog támasz nélkül állani, sógora jóakarattal fogja majd fel az ügyét.

Ézalatt pedig Thökölivel alkudoztak a bécsiek. Heisslert és Dóriát nem hagyhatták a kurucz vezér hatalmában, ki egy ideig úgy bánt velök, mint a himes tojással, de mikor látta, hogy az alkudozás mind hosszabbra elhuzódik, kezdett türelmetlen lenni.

Thököli feltételül azt szabta, hogy ereszsék szabadon feleségét, Zrinyi Ilonát. Ezt Bécsben sehogy sem akarták teljesíteni. Igérték a két főtiszt váltságdíjaul pénzt, még pedig mind nagyobb összegeket, de Thököli megmaradt állhatatosan az első feltétel mellett. Biztatja feleségét, hogy sürgesse az ügyet Bécsben s kérjen engedelmet arra, hogy ő is irhasson férjének; adja tudtául azoknak, a kiket illet, hogy a két rab úrral ezentúl Thököli is szigorúbban fog bánni, nem engedi meg Heisslernek, hogy feleségéhez levelet irhasson, s egyéb kényelméről sem fog úgy gondoskodni, mint eddig.

Heissler rokonai és barátai annyiszor jártak

az udvarnál s olyan nyomós okokkal támogatták kéréseiket, hogy az ügyet tovább húzni-

Kuruczok.

halasztani nem lehetett. Ilonának megengedte a császár, hogy elmehessen Bécsből.

Zrinyi Ilona nem gondolt egyébre, mint-hogy férjéhez, a sorsalázta hontalanhoz siesen. Fia mellett nem maradhatna, leánya el

van helyeztetve, neki tehát a mellett van a helye, a ki leginkább reá szorul a szeretetére.

Első dolga az volt, hogy Kassára menjen, s a császári kincstárral leszámoljon. Mikor Munkács várát Caraffának átadta, irásba foglalták, hogy mindazt, a mit ő jegyajándéku kapott, s mi a saját birtoka volt, vissza fogja kapni. Ezt akarta átvenni, hogy az idegenben magát és férjét az anyagi gondoktól megmentse.

A munkácsi kapituláció hivatalos okmánya nem volt ismeretlen a kassai kamara előtt, de a foganatosítás útja nagyon kanyargós volt. Fűhöz-fához ment, instanciázott, egyik a másikhoz utasította, s minden jel arra mutatott, hogy a kamara nem igen hajlandó simán intézni el az ügyet. Nagy sokára irásban adták, hogy Zrinyi Ilona ingóságai ötvenezer forintot érnek, s ezt az összeget hajlandók neki majd kifizetni.

Ez a «majd» ismét elhuzódott, és Zrinyi Ilona nem tudta megvárni, mert erősen szeretne volna már látni szegény urát, a kivel utóljára abban az évben találkozott, mikor Bécs alól a törököt elkergették.

Elindult hát Kassáról Uj-Palánkára, a hol Thököli a kuruczok töredék hadával táborozott. A tavaszi esőzés megdagasztotta a folyókat és patakokat, sok időbe került, míg az út járhatóvá lett. Ilona nyugtalan és elégedetlen volt; százszor megtette gondolatában az utat, s mégis

hónapok teltek el, míg szemtől-szemben láthatta «szive urá»-t.

Szép, de szomorú volt ez a találkozás! Mikor Ilona utóljára látta férjét, akkor még ereje teljében levő, szép férfiú volt, kit a hosszas táborozás csak megedzett, de nem tört meg, most azonban meggörnyedt, dereshajú elbetegedett embert talált helyette.

Mennyi szenvedés, inség, viszontagság juthatott ki Thököli Imrének osztályrészül, hogy nyolcz év alatt ennyire megváltozott!

Mikor egymás kebelére borultak, sirtak mindketten.

Nem hiába mondják, hogy a szenvedésben a nő erősebb, a küzdelemben a férfiú. Zrinyi Ilona nagy lelki erejével leküzdötte fájdalmát, s a szerető női szívnek csodálatosan finom tapintatával igyekezett őt megvigasztalni. A kurucz vitézekhez egy-egy nyájas szót intézett, azokat, a kiket még a régi jó időkből ismert, megdicsérte hűségükért és ragaszkodásukért; az új-palánkai fejedelmi lakás csakhamar átváltozott, eddigi komorságát, pusztaságát elvesztette. A fejedelemasszony suroltatott, meszeltetett, szőnyegeket vásárolt, s azokkal feldíszítette a falakat, a padlót.

Olyan volt, mint egy jóságos tündér, kinek minden lépésére virág fakad a földből. A férj nem győzte áldani, a bujdosó kuruczok pedig áhitattal néztek a fejedelemasszonyra.

Ha eddig nagy lelkierjét volt alkalmunk

megcsodálni Munkács vár asszonyának, most lelke jóságát, hűségét és férje iránt való szeretetét ragyogtatta.

Mikor a hű feleség mosolygott, hogy ura homlokáról elűzze a borút, szive kimondhatatlan fájdalomtól összeszorult, mert a jövő sötét volt, soha ennél sötétebbnek nem látta.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XII. FEJEZET.

A száműzöttek.

Mit várhatott Thököli Imre?

Azóta, hogy a hazáját elhagyta, Magyarországon megváltozott minden. A császári hadsereg diadalmaskodott mindenütt. Buda visszafoglalása után a mohácsi és zentai csatavesztés mind egy-egy óriási érvágás volt, mely a török végelgyengülését siettette. A felvidéken halott csendesség volt. Kobb és Caraffa vértörvényszékei azokat is elhallgattatták, a kik titokban Thökölihez szítottak.

A nemzeti fölkeléseket eddig a független erdélyi fejedelemség támogatta, avagy az európai hatalmak segélyezték, a kiknek a Habsburgokkal volt háborújuk. Mindez nem volt már meg. Az elégedetlenség visszahúzódott a szivbe, s ott végezte titkos munkáját. Thökölit nem tartotta egyébnek a török porta, mint szükségtelen nyügnek, a kit a nyakába vett, s most már szeretné a nyakáról lerázni.

A bécsi követ pedig, a ki Konstantinápolyban járt, nem szünt meg ártani Thökölinek. Ez a titkos kéz működött mindenben. A poserolczai táborból beköltöztették a száműzött ku-

ruczokat Konstantinápolyba. Lakást rendeltek nekik, nagyon fősvényen gondoskodtak szükségleteikről, nem részesítették sem a fejedelmet, sem a fejedelemasszonyt abban a tiszteletben, mely őket megillette volna.

A fejedelemasszony ékszereit tette zálogba a konstantinápolyi kalmároknál, majd kérő, sürgető leveleket küldött Kassára, kihallgatásra jelentkezett a szultán feleségénél, ki akkor nagy kegyében állott a szultánnak, kérte, hogy ne hagyják a magyarokat úgy tengődni, s adják meg férjének a fejedelmi czimnek megfelelő ellátást.

Ez tette a száműzetés kenyerét olyan keserűvé. Az anyagi gond és a megalázkodás.

Thököli nagyon meg volt törve. Napokig hevert az ágyon, mert a csúzos nyavalya is erőt vett rajta. Ezt a nyavalyát a kimerítő táborozások alatt szerezte, s nem volt módja reá, hogy orvoslást keressen.

Csak most látta, hogy minő jó őrangyalt rendelt melléje a jó Isten az ő hitvestársában. Nem látott sokban megfogyatkozást, mert Zrinyi Ilona mindenről gondoskodott, s a mennyire a szűk módban kitelt, elég kényelmet szerzett szegény urának.

Ha a kassai kamara kifizette volna azt az összeget, melyre kötelezte volt magát, a száműzöttek sorsán egy ideig könnyítettek volna vele, de az instáncziáknak nem volt semmi eredményük.

A zentai béke-pontokban a császári fővezér megemlékezett a száműzött kuruczvezérről is. Azt kívánta ugyanis a portától, hogy Konstantinápolyból költöztesse ki a magyar száműzötteket, s rendeljen nekik lakást beljebb az országban, honnan nem egy könnyen lehet Bécsbe alkalmatlankodó leveleket küldözgetni.

Így akarták Bécsben, s a szerencsétlen száműzötteknek nem lehetett maradásuk Konstantinápolyban sem. Nem volt itt kényelmes életük, de mégis könnyebben juthattak egy-egy hirhez, mert a török fővárost gyakran látogatták bécsi vagy magyarországi urak.

Midőn Thököli Drinápolyban a nagyvezértől megtudta, hogy mi vár rá, olybá vette, mintha a halálos ítéletét hallaná. Kétségbeesett levélben tudatta feleségével, s bocsánatot kért tőle, hogy még ezt a nyomorúságot is a fejére hozta.

Zrinyi Ilona minden földi reménységről lemondott, őt is megrendítette a hír, de vallásos lelke belenyugodott a végzetbe. Neki volt még tartalék-ereje, a férfiaknak már nem volt. A lehorgasztott fejű urak között csodálatos volt ez az erős lelkű nő, a mint rakosgatott mindent el, gondoskodott holmiról, s vigasztalta környezetét, hogy az új hely, hova a szultán jó-sága küldi őket, még Konstantinápolynál is szebb vidék. Bithyniának valóságos paradicsoma, hol örökké tavasz van, hol a beteg fejedelem meg fog gyógyulni. Reményt táplált

a reménytelenségben, s nem siró arczczal, nem sopánkodással fogadta férjét, hanem a sors rendelésében való megnyugvásnak bölcs igéivel.

Trónon ülő, milliók életével játszó, minden szeszélyüket teljesítő nők, hogy eltörpülnek e szegénynyé vált, de szegénységét óriási lélekkel tűrő fenséges nő mellett.

A nagy, öreg hajó mely a száműzötteket a világ távoli sarkába volt szállítandó, készen várta őket a konstantinápolyi öbölben. Szótlanul szállottak föl; a fejedelem arca a szokottnál is komorabb volt. A végső elcsüggedés tükröződött vissza arczán. Alig szólott valamit a hosszú úton.

Elmerengett Zrinyi Ilona is. Minél távolabb vitte a hajó, annál közelebből látta a rég elmúlt időket. A földi életnek mulandósága, az arasznyi létnek sok tarka öröme, hogy elfakul, hogy eltörpül idővel. A gyenge lélek csak siratni tudja, az erős belenyugszik a változhatatlanba.

Igy akart tenni Ilona is.

Nem látta azt senki, hogy minő meglepetést akar ő szerezni a száműzötteknek. Ura mosolyát szerette volna látni, ha egy pillanatra is.

Alig hogy megérkeztek, sürgött-forgott a fejedelemasszony, csinosította, rendezte az elhagyott majort, melybe költöztek. Sátort üttett a tenger partján, lombos-leveles színt, asztalokat rovatott össze s lakomát készített.

Csak nézték, nézték a bujdosó urak, hogy minő furcsa ötlete támadt a nagyasszonynak. Tréfás kedve kerekedett, s az ő jó kedve elragadt a környezetre is.

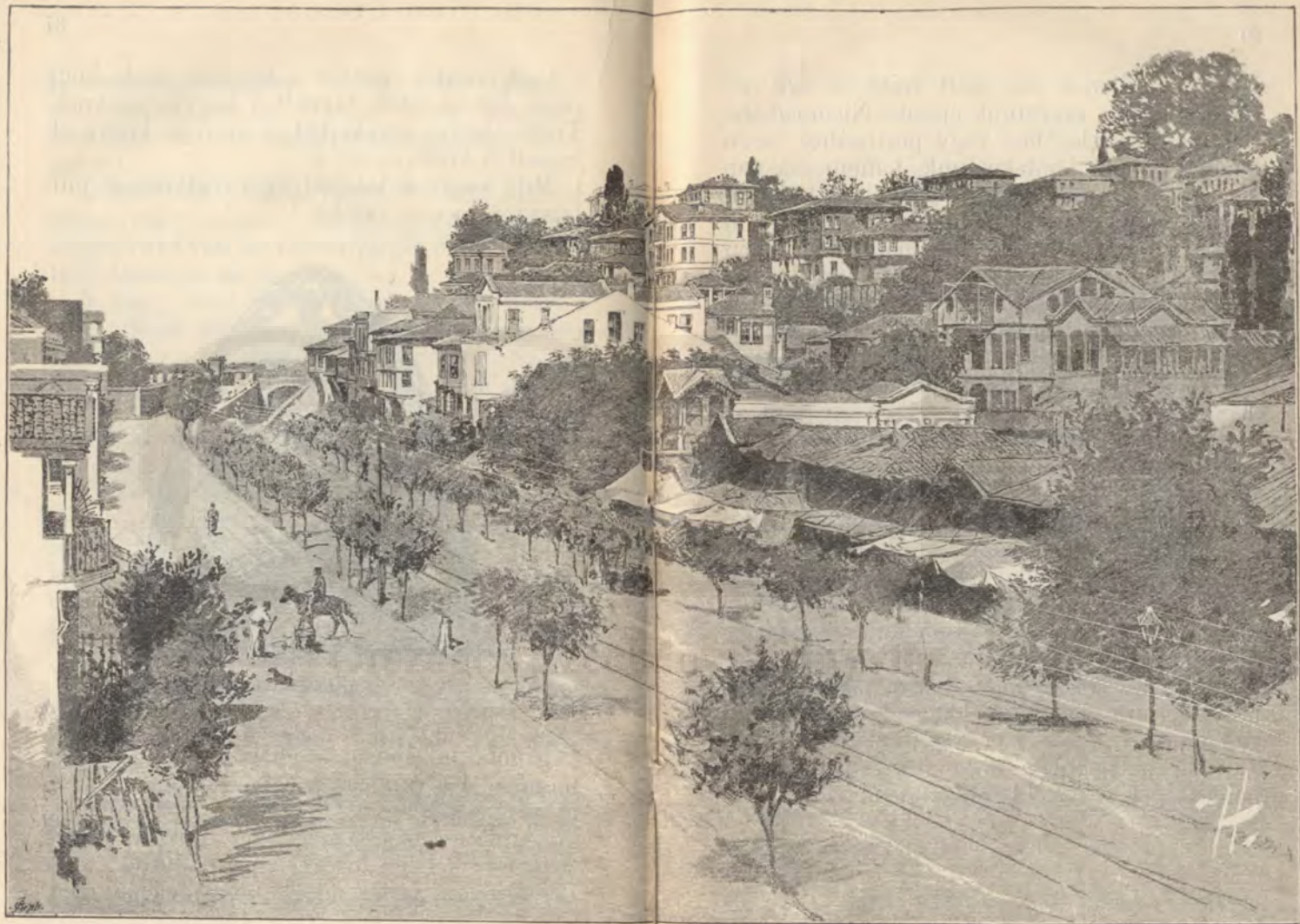
Mily megható lehetett az a rögtönözött mulatság a puszta vidéken!

Kurucz csákó.

Komáromi János, a Thököli krónikása így mondja el a bujdosó magyarok megérkezését és vendégségét:

«Anno ezerhét százegyben, huszonegyedik Septembris Isten hírével megindultunk, s az Isten olyan szelet adott, hogy délelőtt meg-

II. Rákóczy Ferencz.

IZMID (NIKOMEDIA), THÓKÖLY SZÁMŰZETÉSÉNEK HELYE.

indulván, kilencz óra alatt, mint az nyíl oly sebesen jöven érkeztünk éjszaka Nicomédiába az császár szelegéhez vagy portusához, azon hajóból ki nem bontakoztunk, hanem másnap a császár parancsolatjából rendeltetett szállásokra, melyek egyszéltében a tengerparton vagynak, kiszállottunk. Mely napnak estvéjén jó magyar vendégségünk lévén, csudálkoztak az magyar muzsikáknak a zengésén, bő borivásokon, s tánczolásokon, mind az városbéli, mind az ablaknak általa alatt kikötött sok hajókon levő törökök és keresztyének. Ezen vendégségnek végén asztaltul felkelvén, mint az hattyú halála előtt, rendkívül való kedvét mutatta szegény asszonyunk, a méltóságos Zrinyi Ilona fejedelemasszony, mellyet, mért cselekedett? által láttam. Hogy pedig benne inkább konfirmáltassam, másnap kérdést tettem ő nagyságától. Megvallá, hogy bizony nem cselekedte volna, de hogy mind méltóságos férje, mind szolgálói és szolgálói ne gondolhassák az tengeren által való hozattatásunkon való valamely búslakodását, hogy másoknak elméjükből kiverjem magam példájával, azért cselekedtem».

Kell-e a léleknek ehhez a nagysághoz és nemességéhez bővebb magyarázat . . . ?

XIII. FEJEZET.

Zrinyi Ilona halála.

A «Virágmező»-n — így hívták azt a gyönyörű völgyet, hol Thököli és a bujdosó kuruczok laktak — nagyon csöndes volt az élet. Az Illés próféta hegyének a lábánál terül el a «Virágmező», a hegyről kristálytisza patak szakadt alá, melyben sok-sok pisztráng eviczkél, a rétet millió meg millió virág borította, éghajlata enyhe, levegője nagyon egészséges volt. A kis majort számtalan gyümölcsfa vette körül. Egészséges, szép, békés hely volt ez. Zrinyi Ilona nagyon megszerette.

Nem volt egészséges már ő sem, oldalszúrás, tüdőbaj szállotta meg, s gyakran kellett ágyban feküdnie. Thököli is többet volt az ágyban, mint fenn. A csúz kinozta, s így a száműzött fejedelmi pár szép virágos laka kórházzá változott. Ide nem hatott el a világ lármája, büszke reményeknek romjai voltak csupán, s egyedüli vágy a földi szenvedésnek vége szakadása.

Míg a beteg fejedelemasszony a virágok mezején haldokolt, hős fia ugyanazt a kardot villogtatta, melylyel Thököli fényesen kezdődő pályáján annyi dicsőséget, s ráadásul egy hű

szívet nyert. A dicsőség csakhamar hűtlenül elpártolt tőle, de a hű szív megmaradt utolsó perczeig vigasztalójául neki.

Ó, akkor még II. Rákóczy Ferencz sem gondolt arra, hogy sorsa hasonlatos lesz az anyjához és mostoha atyjához.

Komáromi János, kinek naplója megőrizte Zrinyi Ilona végső napjainak a történetét, megható egyszerűséggel meséli el az ő kegyelmes jó asszonyának a halálát.

A virágmezei tartózkodás harmadik esztendejében, 1703 telén kezdett a betegség elhatalmasodni a fejedelemasszonyon. Eddig türelmesen végig hallgatta a lutheránus pap vigasztaló szavait, mert Komáromi János Thökölinek a hivei közé tartozott, nem volt katolikus; meghallgatta imádságát, de most szelíden így szólt hozzá:

— Egyet se imádkozzék, Komáromi uram, abból az okból, hogy én meggyógyuljak. Nincs nekem arra már sem reményem, sem kívánságom. Hitem kezeivel megfogtam már az én Üdvözítőmet, Jézus Krisztust.

Ez alatt pedig a nagy szoba másik szögletében, az ágyban kinlódott a fejedelem is.

A nagy-beteg fejedelemasszony hangja nagyon gyöngye volt, nem beszélhetett az urával. Megfogta a hű Komáromi fejét, lejjebb húzta, s a fülébe suttogta elhaló hangon:

«Követem az én édes uramat, ha mit én vétettem ő kegyelmének, én ő kegyelméhez

igaz voltam . . . Másokat is követek kicsinytől fogva nagyokig, nekem megbocsássanak, én is mindenkinek megbocsátok».

És megköszönte Komáromi János uramnak is hűséges gondviselését:

«Tőlem is elbúcsúzó — írja naplójában Komáromi — fejemet magához ölelte, mindkét orczámat megcsókolta, s mondá: «az én Istenem áldja meg kegyelmedet én hozzám való jóvoltáért, igaz hűségeit s szolgálatait én kegyelmednek az életben meg nem jutalmazhattam, hanem jutalmazza meg az Isten».

Végző szavai latinul így hangzottak:

— Domine, in manus tuas commendo spiritum meum . . . Veni sancte spiritus!

Magyarul:

— Úram, a te kezeidbe ajánlom lelkemet . . . Jöjj el szentlélek Isten!

Igy halt meg Zrinyi Ilona.

Hatvan esztendőskorában váltotta meg a halál kinjaitól. Nyolcz évvel utóbb fia, II. Rákóczy Ferencz is megkezdte huszonnégy évig tartó száműzetését, s végül oda tért meg, hol a hős lelkű anya hamvai pihentek — a galatai jezsuita templomba.

Oda szállította Thököli hitvesének hült tetemét, mert ő maga nem mehetett el a temetésre, annyira elgyötörte régi kórsága, hogy mozogni is alig tudott.

Az oltár előtt a kolostor templomában márványlap van a padlón, s latinul írva reá az,

a mit magyarul közlünk az alább következő sorokban:

ITT NYUGSZIK HŐSIES MUNKÁI UTÁN
 A FÉRFIAS LELKŰ ASSZONY, NEMÉNEK ÉS SZÁZADÁNAK DICSŐSÉGE
 MÉLTÓSÁGOS ZRINYI ILONA,
 A ZRINYI ÉS FRANGEPÁN CSALÁDNAK UTOLSÓ DISZE.
 THÖKÖLI ÉS EGYKOR RÁKÓCZY HITVESE,
 MÉLTÓ MINDKÉT FÉRJÉHEZ.
 NAGY VOLT HIRE-NEVE A HORVÁTOK, ERDÉLYIEK, MAGYAROK
 ÉS SZÉKELYEK KÖZÖTT EGYARÁNT,
 MÉG NAGYOBBÁ VÁLT TETTEI ÁLTAL A VILÁG ELŐTT.
 A SORS SZESZÉLYEIT ERŐS LÉLEKKEL TÜRTE,
 NAGY VOLT A JÓSORSBAN, MÉG NAGYOBB A SZERENCSETLENSÉGBEN.
 HADI DICSŐSÉGÉT KERESZTÉNYI ERÉNYEKKEL TETÉZVE
 ERŐS LELKÉT VISSZAADTA AZ ÚRNAK.
 MEGHALT VIRÁGMEZEI JÓSZÁGÁN
 NICOMÉDIA MELLETT A BITHYNIA ÖBÖLNÉL
 AZ URNAK MDCCHL. ESZTENDEJÉBEN LX. ÉVES KORÁBAN
 FEBRUARIUS 17-DIKÉN.

NYUGODJÉK BÉKÉVEL. AMEN.

★ ★ ★

Mikor Zrinyi Ilona halálának a hire hazájába érkezett, fia Rákóczy Ferencz diadalról diadalra vezette a magyar felkelő sereget. Bécsben újra a rebellis Rákóczy-családról beszéltek, s a Kollonics-nevelte herczeg félelem tárgya lón a birodalmi fővárosban. Az édes anya halott még fiáról, mint a szabadság hősről, s édes elégtétel volt a szivének, hogy az a mag, melyet

A galatai S. Benoit-egyház oltára.
(Alatta a kriptában II. Rákóczy Ferencz és Zrínyi Ilona nyugszik.)

ő hintett el a gyermek zsenge szívében, megfogamzott, kihajtott.

A dicső anya éltető példává lett, melyet a fiú követett, de a mostoha körülmények nem engedték meg, hogy sorsa különbözzék az anyjától.

Rodostóban, mint számúzótt, halt meg s csak a halálban egyesülhetett pora az édes anyja porával.

Anya és fiú ott pihennek idegen földön, s az utódok kegyelettel őrzik emlékeiket, de maig is ott feledték hamvaikat a török földben.

Vajjon haza fognak-e valaha kerülni, hogy elvegyüljenek avval a földdel, melyet oly nagyon szerettek, s melyért oly sokat áldoztak fel?...

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VILÁGTÖRTÉNET ÉLET- ÉS KORRAJZOKBAN.

TÖRTÉNELMI KÖNYVTÁR

a magyar nép és ifjuság számára.

Ára egy-egy füzetnek 40 kr.

A zárjelbe () foglalt számok a »Történelmi Könyvtár« folyó számai.

I. Ó-kor.

- A régi Egyptom története. Irta Lázár Gy. (47.)
 Assyria és Babylonia. Irta Lázár Gy. (60.)
 Kyros és a régi perzsák. Irta Lázár Gy. (50.)
 Phoénikia története. Irta Lázár Gy. (51.)
 Khina és Japán. Irta Lázár Gy. (65.)
 India története. Irta Lázár Gy. (49.)
 Görögország Nagy Sándorig. Irta Áldor I. (48.)
 Lykurgos és Solon. Irta Lázár Gy. (53.)
 Görögország fénykora. Irta Toldi L. (71.)
 Perikles. Irta Bod Péter. (83.)
 Nagy Sándor és kora. Irta Áldor I. (5.)
 Róma őskora. Irta Áldor Imre. (39.)
 Karthago története. Irta Áldor I. (10.)
 Julius Caesar története. Irta Vértesy A. (26.)
 Augustus császár. Irta Áldor I. (37.)
 Nero és az első keresztényüldözés. Irta Vértesy Arnold. (6.)
 Nagy Konstantin. Irta Áldor I. (35.)

II. Középkor.

- A népvándorlás története. Irta Lázár Gy. (66.)
 Mohammed élete. Irta Áldor I. (3.)
 Mohammed utódai. Irta Áldor I. (11.)
 A mókrok Spanyolországban. Irta Áldor I. (36.)
 A normannok története. Irta Lázár Gy. (42.)
 Nagy Károly története. Irta Áldor Imre. (22.)
 A rőt szakállú Frigyes. Irta Vértesy Arnold. (41.)
 A kereszties háborúk. Irta Lázár Gy. (61.)
 Velence alapítása és fénykora. Irta Lázár Gyula (44.)

- A svájcei szabad köztársaság alapítása. Irta Vértesy Arnold. (40.)
 Dzsengisz-Khán és a tatár uralom megalapítása. Irta Lázár Gy. (84.)
 Az orleansi szüz. Irta Lázár Gy. (57.)
 Az oszman uralom fénykora és hanyatlása. Irta Lázár Gyula. (64.)
 Castriota György és az albán szabadság. Irta Lázár Gyula. (70.)

III. Ujkor.

- Columbus Kristóf. Irta Áldor I. (21.)
 V. Károly császár. Irta Áldor I. (27.)
 Cortez Hernando. Diaz Bernál után Gaal M. (86.)
 Oraniai Vilmos. Irta Áldor Imre. (33.)
 Erzsébet angol királynő és kora. Irta Lázár Gyula. (63.)
 Stuart Mária. Irta Gaal Mózes. (17.)
 Medici Lőrincz. Irta Áldor Imre. (12.)
 Gusztáv Adolf egy hős a trónon. Irta Lázár Gyula. (54.)
 XIV. Lajos vagy Franciaország aranykora. Irta Áldor Imre. (28.)
 Cromwell Olivér. Irta Nagy I. (29.)
 Nagy Péter czár. Irta Áldor Imre. (8.)
 XII. Károly svéd király. Irta Áldor I. (7.)
 Nagy Frigyes élete. Irta Áldor I. (9.)
 II. Katalin czárnő. Irta Lázár Gy. (56.)
 Lengyelország végnapjai. Irta Áldor I. (32.)
 Washington György. Irta Lázár Gy. (2.)
 Az északamerikai Egyesült-Államok megalapítása. Irta Ballagi Béla. (78.)
 A francia forradalom története. Irta Áldor I. (45.)
 A rémuralom története. Irta Áldor Imre. (46.)
 I. Napoleon császár története. Irta Áldor I. (4.)
 Mária Lujza a francziák császárnéja. Irta Lázár Gyula. (75.)
 A görög függetlenségi harc történetének vázlata. Irta Lázár Gyula. (72.)

III. Napoleon élete. Irta Vértessy A. (55.)
Bismarck. Életrajz. Irta Csukási J.
(20.)

IV. A magyarok története.

Attila isten ostroma. Irta Pálffy Albert.
(15.)

A hun utódok. Irta Áldor Imre. (23.)
Árpád és a magyarok letelepedése.
Irta Toldy László. (18.)

A régi magyarok műveltségének története. Irta Toldy László. (30.)

Az első magyar király. Irta Áldor Imre. (31.)

Salamon. Irta Gyürky O. (80.)

Szent László. Irta Gaal Mózes. (24.)
Kálmán király. Irta Lázár Gy. (76.)

II. Endre király. Irta Áldor I. (62.)

IV. Béla és a tatárjárás. Irta Áldor Imre. (68.)

Nagy Lajos. Irta Gaal M. (38.)

Magyarország műveltségi állapota az Anjou királyok korában. Irta Toldy László. (74.)

Dósa György s a parasztlázadás 1514-ben. Irta Áldor Imre. (85.)

Hunyady János és kora. Irta Áldor I. (14.)

Hunyady Mátyás tört. Jósika M. után.
(1.)

II. Lajos és kora. Irta Áldor I. (67.)
Zrinyi Miklós a szigetvári hős életének története. Irta Sebestyén Gy. (43.)

Budavár visszavétele. Fordította Deák Farkas. (81.)

Erdély aranykora. Irta Áldor I. (34.)
Lorántffy Zsuzsanna. Irta Tóth P. (79.)

I. Rákóczy Ferenczné; Zrinyi Ilona.
Irta Gaal M. (16.)

Eugen savoyai herceg. Irta Lázár Gy. (77.)

Mária Terézia és kora. Irta Lázár Gy. (73.)

II. József császár. Irta Gaal M. (13.)
Széchenyi István gróf. Irta Gaal Mózes. (25.)

Kossuth Lajos élete. Irta Áldor I. (52.)
Az 1848—49-iki szabadságharc története. Irta Áldor I. (59.)

Komárom hőse. Irta dr. Vajda E. (82.)
Deák Ferencz élete. Irta Áldor I. (58.)

Nemzeti vértanúk. Irta Jókai Mór. (19.)

Fiume a magyar korona gyöngye. (69.)

A tiz szobor. Irta Varga Ottó (87)

Azt mondják, hogy **az élet mestere** a történet. Tény az, hogy nincs tudásnak tanulságosabb ága mint ez. Megmutatja miben cselekedtek helyesen, miben hibáztak a történelemben szerepelt személyek; elénk állítja az emberek erényeit és gyarlóságait, hadd okuljunk rajtuk; megtanít bennünket figyelemmel vizsgálódni, miben kövessük őket, s mely gyengeségeiktől óvakodjunk.

De nem csak az élet mestere a történet, hanem egyúttal a **legigazságosabb bíró** is. Olyan igazságos, a milyen élő ember soha sem lehet. Tetteik és mulasztásaik után ítélve, kiméretlenül mond igazat az emberek fölött, jártak legyen azok akár biborban, akár koldus köpenyben. S mert a történetet emberek csinálták, az ő életükből meríthetjük egyedül azt a tanulságot, melyet a történelem nyújt. Azért adjuk e vállalatban a történelmet egyes kor- és életrajzokban. Azt hisszük tehát, hogy érzékeny hiány pótlására vállalkoztunk, midőn a **„Történelmi Könyvtár”**-t kiadtuk, mely a hazai és a világtörténet főalakjait és mozzanatait vonzó előadással, a legkitünőbb és leghitelesebb források nyomán mutatja be a közönségnek.

A csinos kiállítás s képes czimlappal **hét tömött ivre** terjedő füzetek csekély ára lehetségessé teszi, hogy a legszerényebb hajlékba is bejusson e vállalat, melynek érdekes és tanulságos tartalmát fenebbi ezimekben közöljük.

Süfelirot

93-94

+ 96!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSTAK

OSTAK